

PUL VƏSAİTLƏRİNİN QANUNSUZ HƏRƏKƏTİ VƏ AKTİVLƏRİN QAYTARILMASI Azərbaycan Respublikası

TƏDQIQAT İŞİ 2021

Ön söz

Pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkəti ölkənin iqtisadi və sosial inkişafına bir çox yollar təsir göstərir. Ölkənin daxilinə və xaricinə, eləcə də ölkə daxilində sənədləşdirilməmiş sərvət axını dövlət gəlirlərinə ciddi təsi göstərir. Əks halda bu sərvətdən dövlət xərclərini qarşılamaq, o cümlədən iqtisadi və sosial islahatların digər formalarına investisiya qoymaq üçün istifadə oluna bilərdi. Pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkəti, xüsusilə, mütəşəkkil cinayətkarlıqla əlaqəli olanlar həmçinin qanuni iqtisadiyyatdan pul vəsaitlərinin cəlb olunmasına səbəb olur və dövləti cinayət fəaliyyətinin qarşısını olaraq cavab tədbirləri görmək, qurbanların müalicəsini həyata keçirmək və ya onlara kompensasiya ödəmək üçün daha çox resurs ayırmağa məcbur edə bilər. Pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkəti nəticəsində resurs və vergi gəlirlərinin kənara axılması bütün vətəndaşların, xüsusilə, əhalinin həddən artıq yoxsul təbəqəsinin rifahı və imkanlarının yaxşılaşdırılmasına yönəldilmiş təməl sosial xidmətlərin və infrastruktur proqramlarının genişləndirilməsinə mane olur.

İnkişaf etməkdə olan ölkələrin əksəriyyətində pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkəti xəstəxana, məktəb, polis, yol və iş imkanlarının, eləcə də pensiyaların azalmasına səbəb olur. Məhz bu səbəblərdən dövlətlər qanunsuz yolla əldə edilmiş aktivlərin müsadirə edilərək geri alınmasına, eləcə də bu cür qaytarılmış aktivlərin yüksək prioritet təşkil edən inkişaf ehtiyaclarına yönəldilməsinə xüsusi diqqət ayırmalıdır.

Qanunsuz yolla əldə edilmiş aktivlərin izlənilməsi, dondurulması, həbsi, müsadirəsi və qaytarılmasını, bu cür aktivlərin şəffaf şəkildə idarə olunması və maddi vəsaitə çevrilməsi, əldə edilən qazancın yüksək prioritet təşkil edən inkişaf ehtiyaclarına ayrılmasını özündə birləşdirən fasiləsiz fəaliyyət zənciri təşkil etmək üçün pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkətinin qarşısının alınmasına dair yeni paradigmlər və siyasətlər formalaşdırılmalıdır. Məhz bu mexanizm və paradigma ölkələrin milyardlarla aktivi müsadirə etməsinə və onları, məsələn, daha çox məktəb, xəstəxana, pulsuz klinika və infrastrukturların tikintisinə, eləcə də müəllimlər, tibb bacıları və həkimlərə zəruri ödənişlərin həyata keçirilməsinə birbaşa yönəltməsinə imkan verəcəkdir. Bu cür siyasətlər dövlətlərdə gənclər arasında işsizliyin ciddi şəkildə azaldılmasına şərait yarada bilər. Bütün bunlar ölkənin inkişafına təsir edən əsas amillərdir.

Yuxarıda qeyd olunan məsələləri nəzərə alaraq Avropa İttifaqı və BMT-nin Regionlararası Cinayət və Ədliyyə Tədqiqat İnstitutu (UNICRI) qürur hissi ilə pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkəti və aktivlərin qaytarılmasına dair araşdırmalar silsiləsini başladır. Bu araşdırmalar pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkətinə nəzarət edilməməsi nəticəsində dövlətlərə dəyən ciddi zərərə və bu cür cinayət fəaliyyəti ilə əlaqədar qanunsuz yolla əldə edilmiş aktivlərin müsadirəsinin prioritetləşdirilməsinin əhəmiyyətinə işıq salır. Aİ və UNICRI pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkətinə qarşı daha effektiv şəkildə mübarizə aparmaq üçün dövlətlərin ehtiyac duyduğu əsas yardım və ekspertizanı təmin etməyi qarşısına məqsəd qoyub. Əksəriyyəti bu hesabatların tövsiyələr hissəsində müəyyən edilən daha effektiv cavab tədbirlərinin yaradılması və həyata keçirilməsi yolu ilə dövlətlər mütəşəkkil cinayətkarlığın təsirini azaltmağa, eləcə də yüksək prioritet təşkil edən inkişaf ehtiyaclarına ayrılan vəsaitlərin həcmi əhəmiyyətli dərəcədə artırmağa qadir olacaqdır.

Lawrence Meredith

Aİ-nin Şərq qonşuluğu üzrə direktoru
Avropa Qonşuluq Siyasəti və genişlənmə danışıqları üzrə baş direktorluq

Antonia Marie De Meo

Direktor
UNICRI

PUL VƏSAİTLƏRİNİN QANUNSUZ HƏRƏKƏTİ VƏ AKTİVLƏRİN QAYTARILMASI

Azərbaycan Respublikası

İcraçı xülasə:

Mütəşəkkil cinayətkarlıq global səviyyədə böyük miqdarda qanunsuz gəlir və qazancın əmələ gəlməsinə səbəb olur. Azərbaycanın transregional və transkontinental ticarətin yolaırcında yerləşən ölkə kimi strateji mövqeyi qaçaqmalçılıq əməliyyatlarını və digər qanunsuz fəaliyyətləri həyata keçirmək niyyətində olan mütəşəkkil cinayət qrupları üçün xüsusilə cəlbedicidir. Azərbaycanda əsas narahatlığa səbəb olan cinayətkarlıq sahələrinə narkotiklərin qanunsuz dövriyyəsi, insan alveri, miqrantların qanunsuz şəkildə ölkəyə daxil edilməsi və saxta malların qanunsuz dövriyyəsi daxildir. Ümumilikdə, Azərbaycanda qanunsuz yolla əldə edilmiş qazancların əsas mənbəyi hələ də hökumətin bir çox sektoru və idarəsində mövcud olan korrupsiyadır.

Mütəşəkkil cinayətkarlıq və pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkəti ilə mübrizənin aparılması, eləcə də qanunsuz yolla əldə edilmiş aktivlərin qaytarılması üçün bir neçə siyasi sahə və transmilli əməkdaşlıq tələb olunur. Azərbaycan hökuməti korrupsiya, mütəşəkkil cinayətkarlıq və pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkəti arasındakı əlaqələrlə mübarizə aparmaq üçün xeyli sərmayə qoyub. Kommersiya banklarında adekvat müdafiə tədbirlərini təmin etmək və qanunsuz fəaliyyətlərdən əldə edilmiş qazancların maliyyə sektoruna cəlb edilməsinin qarşısını almaq üçün çirkli pulların yuyulmasına qarşı mübarizəyə dair global normalara əməl edilməsi sahəsində irəliləyiş əldə olunub. Hazırda hesab edilir ki, Azərbaycan əsas BMT konvensiyalarına, Maliyyə Tədbirləri üzrə İşçi Qrupunun (FATF) 40 tövsiyəsinə və Aİ-nin mühüm əhəmiyyət kəsb edən müvafiq direktivlərinə tam əməl edir. Bununla belə, qanunsuz yollar əldə edilmiş aktivlərin həbsi və müsadirəsi ilə bağlı imkanları artırmaq (və nəticələri yaxşılaşdırmaq) üçün hələ də əlverişli şərait mövcuddur. Bu cür qaytarılmış aktivlərin yüksək prioritet təşkil edən inkişaf ehtiyaclarına yönləndirilməsi Azərbaycanda ölkə əhalisinin rifahının yüksəldilməsi istiqamətində iqtisadi inkişaf planının icrasına fayda verəcəkdir.

Əsas nəticələr:

- Əgər Azərbaycan ölkə ərazisində dövriyyə etməsi təxmin edilən pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkətinin cəmi 10%-nin həbsi və müsadirəni prioritetləşdirsəydi, bu, 10.000-dən çox tibb bacısının illik əmək haqqı xərclərinin qarşılınmasını mümkün edə bilərdi. Bundan əlavə, bu cür qaytarılmış aktivlərdən ölkə ərazisində hər kvadrat metrə orta hesabla 700 ABŞ dolları düşməklə və hər 120 çarpayılı xəstəxana orta hesabla 20 milyon ABŞ dolları hesabına başa gəlməklə 40-dan çox 120 çarpayılı (standart tibbi avadanlıqlara təchiz olunmuş) xəstəxananın tikinti xərclərini qarşılamaq üçün istifadə oluna bilərdi.
- Eyni zamanda, əgər Azərbaycan ölkə ərazisində dövriyyə etməsi təxmin edilən pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkətinin cəmi 10%-nin həbsi və müsadirəsini prioritetləşdirsəydi, bu, orta aylıq əmək haqqı 2460 AZN (təxminən 1448 ABŞ dolları) olmaqla beş il müddətinə 10.000-dən çox müəllimin illik əmək haqqı xərclərinin qarşılınmasını mümkün edə bilərdi.
- Azərbaycan hökuməti Xüsusi müsadirə məsələlərinin əlaqələndirilməsi idarəsinin (Baş Prokurorluğun yanında) vergitutma orqanı, nəqliyyat vasitələrinin reyestri qurumu, torpaq sahələrinin reyestri qurumu, biznes qeydlərinin arxivi, cinayət qeydlərinin arxivi və müvafiq qurumların məlumat bazalarına çıxışı olan vəzifəli şəxsləri bir dam altında birləşdirməsini təmin etmək məqsədilə bu qurumun fəaliyyətini daha gücləndirməyi nəzərdən keçirə bilər, çünki bu, ağır cinayət törətməkdə şübhəli bilinən şəxslərə məxsus aktivlər, o cümlədən onların ailə üzvləri və/və ya mümkün şəriklərinin sərəncamında olan aktivlər haqqında vahid, konsolidə edilmiş hesabatların tərtib edilməsinə imkan verəcəkdir.
- Bundan başqa, üzərinə həbs qoyulmuş və müsadirə edilmiş aktivlərin şəffaf şəkildə idarə olunması, eləcə də müsadirə edilmiş aktivlərin dövlət səviyyəsində maddi vəsaitə çevrilməsi və ideal variant kimi yüksək prioritet təşkil edən inkişaf ehtiyaclarına yönləndirilməsi üçün yuxarıda adı çəkilən qurumun Aktivlərin İdarə Olunması İdarəsi ilə əlaqələndirilməsi nəzərdən keçirilməlidir.

Akronimlər və abreviaturalar

ACD	Azərbaycan Respublikası Baş Prokurorluğu yanında Korrupsiyaya qarşı Mübarizə Baş İdarəsi
AML/CFT/CFP	Çirkli pulların yuyulmasına qarşı mübarizə/Terrorizmin maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizə/Kütləvi qırğın silahlarının yayılmasına qarşı mübarizə
AROs	Aktivlərin qaytarılması idarələri
AZN	Manat (Azərbaycanın valyutası)
CARIN	"Camden" Aktivlərin qaytarılması üzrə qurumlararası şəbəkə
CBRN	Kimyəvi, bioloji, radioloji və nüvə
CHFIU CIS	Müstəqil Dövlətlər Birliyi dövlətlərinin Maliyyə Kəşfiyyatı Bölmələrinin Rəhbərləri Şurası
CİS (MDB)	Müstəqil Dövlətlər Birliyi
CoE (AŞ)	Avropa Şurası
CPT	İşgəncənin və Qeyri-insani yaxud Ləyaqəti Alıcdan Rəftar və ya Cəzanın Qarşısının Alınması üzrə Avropa Komitəsi
CPS	Ölkə tərəfdaşlığı strategiyası
DFM	Maliyyə monitorinqi şöbəsi
EaP (ŞT)	Şərq Tərəfdaşlığı
EU (Aİ)	Avropa İttifaqı
EUR	Avro (Avropa İttifaqının valyutası)
Eurojust	Avropa İttifaqının Cinayət mühakiməsi sahəsində əməkdaşlıq üzrə Agentliyi
Europol	Avropa İttifaqının Hüquq-mühafizə sahəsində əməkdaşlıq üzrə Agentliyi
FATF	Maliyyə Tədbirləri üzrə İşçi Qrupu
FMS	Maliyyə monitorinqi xidməti
GDP (ÜDM)	Ümumi Daxili Məhsul
GFİ	"Global Financial Integrity" təşkilatı
HDI	İnsan inkişaf indeksi
İBA	Azərbaycan Beynəlxalq Bankı
İFFs	Pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkəti
İCT (İKT)	İnformasiya və kommunikasiya texnologiyaları
İnterpol	Beynəlxalq Cinayət Polisi Təşkilatı
Moneyval	Avropa Şurasının Çirkli pulların yuyulması və terrorizmin maliyyələşdirilməsi ilə mübarizə tədbirlərinin qiymətləndirilməsi üzrə Ekspert Komitəsi
NRA	Milli risk qiymətləndirməsi

OECD (İƏİT)	İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatı
OGP	Baş Prokurorluq
OSCE (ATƏT)	Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı
SDGs (DİM-lər)	Dayanıqlı İnkişaf Məqsədləri
UN (BMT)	Birləşmiş Millətlər Təşkilatı
UNCAC	Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Korrupsiyaya qarşı Konvensiyası
UNCTAD	Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Ticarət və inkişaf üzrə Konfransı
UNDP (BMTİP)	Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İnkişaf Proqramı
UNECA	Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Afrika İqtisadi Komissiyası
UNICEF (YUNİSEF)	Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Uşaq Fondu
UNICRI	BMT-nin Regionlararası Cinayət və Ədliyyə Tədqiqat İnstitutu
UNTOC	Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Transmilli mütəşəkkil cinayətkarlığa qarşı Konvensiyası
USD	ABŞ dolları
USSR (SSRİ)	Sovet Sosialist Respublikaları İttifaqı
WHO (ÜST)	Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı

Mündəricat

Ön söz.....	1
Akronimlər və abreviaturalar	3
1. Pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkəti və qanunsuz yolla əldə edilmiş aktivlərin qaytarılması barədə ümumi məlumat	6
1.1 Giriş	7
<i>Pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkətinin tərifli.....</i>	<i>7</i>
<i>Qanunsuz yolla əldə edilmiş aktivlərin qaytarılması.....</i>	<i>8</i>
1.2 Beynəlxalq qaydalar və tövsiyələr	10
2. Azərbaycanda pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkəti və mütəşəkkil cinayətkarlıq barədə ümumi məlumat	12
2.1 Azərbaycan barədə ümumi məlumat	13
<i>İqtisadi kontekst</i>	<i>13</i>
<i>Siyasi kontekst</i>	<i>14</i>
2.2 Azərbaycanda mütəşəkkil cinayətkarlıq və pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkəti barədə ümumi məlumat.....	14
<i>Narkotiklərin qanunsuz dövriyyəsi və insan alveri.....</i>	<i>14</i>
<i>Çirkli pulların yuyulması</i>	<i>16</i>
<i>Terrorizmin maliyyələşdirilməsi</i>	<i>17</i>
<i>Korrupsiya.....</i>	<i>17</i>
3. Azərbaycanda pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkəti və mütəşəkkil cinayətkarlıqla mübarizə	18
3.1 Giriş	19
3.2 Azərbaycanın hüquqi və institusional bazası	19
<i>Hüquqi Baza.....</i>	<i>19</i>
3.3 İnstitusional baza	21
3.4 Azərbaycanın beynəlxalq tədbir və tövsiyələrə riayət etməsi	22
3.5 Azərbaycanın mütəşəkkil cinayətkarlıq, korrupsiya və terrorizmin maliyyələşdirilməsi yolu ilə əldə edilən aktivlərin dondurulması, həbsi, müsadirəsi və qaytarılması imkanları.....	23
4. Azərbaycanda pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkəti və mütəşəkkil cinayətkarlığın təsirləri və vurduğu zərərlər	24
4.1 Giriş	25
4.2 Zərərin növləri.....	25
<i>İqtisadi zərər.....</i>	<i>25</i>
<i>Cəmiyyətə və dövlət idarəçiliyinə dəyən zərər</i>	<i>26</i>
<i>Fiziki zərər.....</i>	<i>27</i>
4.3 Azərbaycanda pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkətinin və mütəşəkkil cinayətkarlığın dövlətə və cəmiyyətə birbaşa zərərləri	27
4.4 İnkişaf sahəsində problemlər və imkanlar	28
<i>Səhiyyə sektoru</i>	<i>29</i>
<i>Təhsil sektoru.....</i>	<i>30</i>
5. Nəticələr və tövsiyələr	31
Bibliografiya	35

1. Pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkəti və qanunsuz yolla əldə edilmiş aktivlərin qaytarılması barədə ümumi məlumat

1.1 Giriş

Bu araşdırmada Azərbaycanda mütəşəkkil cinayətkarlıq yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkəti təhlil olunur. Araşdırmada ölkədə mütəşəkkil cinayətkarlıq və mütəşəkkil cinayətkarlıq yolu ilə əldə edilmiş aktivlər barədə ümumi məlumat təqdim olunur, pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkəti ilə mübarizə aparmaq və qanunsuz yolla əldə edilmiş aktivləri geri qaytarmaq üçün yaradılmış qanunvericilik və əməliyyat bazalarının təsviri verilir. Aktivlərin qaytarılmasına dair effektiv siyasət pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkəti ilə mübarizənin və bu prosesin vurduğu zərərin yumşalılmasının əsas tərkib hissəsidir.

Bu araşdırmanın aparılmasında əsas məqsəd mütəşəkkil cinayətkarlıq (və müvafiq hallarda yüksək səviyyədə korrupsiya) yolu ilə əldə edilmiş aktivlərin həbsi və müsadirəsi prosesinin effektiv və səmərəli şəkildə həyata keçirilməsi məqsədilə mexanizmləri yaratmaq və mövcud mexanizmləri gücləndirmək üçün milli qurumlara, o cümlədən digər əsas maraqlı tərəflərə məqsədyönlü tövsiyələrin verilməsidir. Araşdırma çərçivəsində həmçinin qaytarılmış hər hansı aktivin effektiv və şəffaf şəkildə idarə edilməsi prosesinin gücləndirilməsi, eləcə də bu cür aktivlərin yüksək prioritet təşkil edən inkişaf ehtiyaclarına yönləndirilməsi ilə bağlı tövsiyələr verilir. Azərbaycanda yüksək prioritet təşkil edən ehtiyaclarla məşğulluq, səhiyyə və infrastruktur sektorları daxildir.

Bu araşdırma üçün məlumatların toplanması 2020-ci ilin may-oktyabr aylarında açıq mənbələr əsasında masa arxası tədqiqatın aparılması, o cümlədən dövlət rəsmiləri, vətəndaş cəmiyyətinin üzvləri və digər maraqlı tərəflərin rəylərinin toplanması yolu ilə həyata keçirilib.

Pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkətinin tərfi

Pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkətinin tərfi ilə bağlı orta qərara gəlmək mümkün olmayıb, çünki bu məfhum qanunsuz beynəlxalq ticarət və maliyyənin mürəkkəb və çoxtərəfli xarakterini əks etdirən müxtəlif fəaliyyət və davranışları əhatə edir.¹ Bu məfhumun təhlil edilməsi və bu səbəbdən məqsədyönlü cavab tədbirlərinin müəyyən edilməsində qarşıya çıxan çətinlik hamı tərəfindən qəbul edilmiş hərtərəfli tərfin olmaması ilə izah olunur. BMT-nin Afrika İqtisadi Komissiyası (UNECA) bildirib ki, bu cür terminoloji konkretliyin mövcud olmaması effektiv siyasi tədbirlərin formalaşdırılmasını məhdudlaşdırır.²

Bu problemin digər səbəbi isə pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkətinin miqyasının müəyyən edilməsinin statistik əlverişliliyi ilə bağlıdır ki, bu da həddən artıq çətinlikdir. Bu səbəbdən pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkəti və əlaqədar cinayətlər özlərinin hüquq mühafizə orqanlarının müdaxilələrindən qorumağa çalışan cinayətkarlar tərəfindən məqsədli şəkildə gizlədilir və ört-basdır edilir. Nəticə etibarilə, dəqiq cavab tədbirlərini formalaşdırmaq məqsədilə cinayət fəaliyyətlərini modelləşdirmək üçün etibarlı məlumatları və zəruri informasiyaları əldə etmək çətinlik törədir.³

Bu məhdudiyətlərə baxmayaraq, bu araşdırmanın məqsədləri üçün, eləcə də təhlükəyə qarşı hərtərəfli və effektiv cavab tədbirlərinin formalaşdırılmasında dövlətlərə yardım etmək məqsədilə pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkəti geniş mənada aşağıdakı fəaliyyətlər nəticəsində yaranan gəlir, qazanc və digər aktivlər kimi müəyyən edilir:

- **Korrupsiya**, o cümlədən dövlət rəsmiləri tərəfindən milli sərvətin oğurlanması, qanunsuz yolla ələ keçirilməsi və mənimsənilməsi yolu ilə əldə edilən qazanc;
- **Qanunsuz ticarət**, o cümlədən ticarət fəaliyyətləri çərçivəsində vergidən yayınma, informasiyanın təhrif edilməsi, hesabatlarda məlumatların yanlış əks etdirilməsi və fakturaların yanlış tərtib olunması, eləcə də kommersiya əməliyyatları yolu ilə çirkli pulların yuyulması yolu ilə əldə edilən qazanc;
- **Digər ağır cinayətlər**, o cümlədən cinayət fəaliyyətləri, eləcə də insan alveri, qanunsuz narkotik dövriyyəsi, qaçaqmalçılıq, saxtalaşdırma, reket (digər adı ilə cinayətkarlar tərəfindən biznesin qorunması və ya xərac kəsmə) və terrorizmin maliyyələşdirilməsi yolu ilə əldə edilən qazanc.⁴

2013-cü ildə UNECA tərəfindən istifadə olunan təsnifatın nisbətən dəyişdirilmiş versiyası olan bu təsnifatda yalnız pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkətinin müxtəlif və inkişaf edən xarakteri deyil, həmçinin təhlükənin müxtəlif istiqamətlərdən (məsələn, yalnız cinayətkarın mühakimə olunması yolu ilə deyil) qarşısını alan çoxtərəfli (hərtərəfli) cavab tədbirlərinə olan ehtiyac qeyd olunur.⁵ Bu təsnifatda həmçinin pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkətinin yalnız beynəlxalq xarakterə malik olması kimi səciyyələndirmə diqqətə alınmır. Hətta pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkəti konkret ölkənin daxilində baş versə belə, milli iqtisadiyyatlara, səhiyyə və təhsil sistemlərinə, eləcə də məşğulluq imkanlarına ciddi itki və zərər dəyə bilər. Pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkətinin formalarının

dinamikası ölkə ərazisinə daxil olan, ölkə ərazisindən keçən və ölkədən ixrac edilən qanunsuz vəsaitlərdən asılı olaraq, ölkəyə görə dəyişir. Buna baxmayaraq, narkotik vasitələrin dövriyyəsi kimi yüksək dəyərli pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkəti ilə korrupsiya kimi digər cinayət fəaliyyətlərinin daha yüksək səviyyələri arasında, adətən, qarşılıqlı əlaqə olur.⁶

Bu araşdırma çərçivəsində əsas diqqət Azərbaycanda cinayət fəaliyyətləri nəticəsində əldə edilən gəlirlər, qazanclar və digər aktivlərə yönəldilib. Pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkəti müstəqil xarakterə malik olduğuna görə bu araşdırmada həmçinin Azərbaycanda pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkəti üzrə effektiv baza yaratmaq üçün korrupsiya və ticarət fəaliyyətindən əldə edilən aktivlər də təhlil edilir. Çirkli pulların yuyulması qanunsuz yolla əldə edilmiş gəlirlərin hərəkətini həyata keçirmək və cinayət fəaliyyətini maliyyələşdirmək üçün mütəşəkkil cinayətkarlıq qrupları tərəfindən istifadə olunan mühüm alətdir. Korrupsiya və mütəşəkkil cinayətkarlıq arasında da güclü əlaqə mövcuddur, çünki hər iki sahəni dövlət idarəçiliyi və qanunvericilik tərəfindən müəyyən edilən eyni məhdudiyətlər təşviq edir.

Qanunsuz yolla əldə edilmiş aktivlərin qaytarılması

Qanunsuz yolla əldə edilmiş aktivlərin qaytarılması mütəşəkkil cinayətkarlıq və pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkətinə qarşı mübarizə aparmaq üçün vacibdir, çünki bu, cinayətkarları öz maddi qazanclarından məhrum edir və gələcək cinayət aktlarının qarşısını ala bilər (maddi motivasiyanı aradan qaldıraraq). Qanunsuz yolla əldə edilmiş aktivlərin qaytarılması həmçinin həmin aktivlərin investisiyaya çevrilərək əhalinin rifahı və yüksək prioritet təşkil edən inkişaf ehtiyaclarına yönləndirilməsi yolu ilə pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkətinin zərərli təsirinin yumşaldılmasına kömək edə bilər. Bu araşdırmanın məqsədləri üçün aktivlərin qaytarılması prosesinə qanunsuz yolla əldə edilmiş aktivlərin izlənilməsi, dondurulması, həbsi, müsadirəsi və idarə edilməsi daxildir.

Qanunsuz yolla əldə edilmiş aktivlərin qaytarılması sahəsində global miqyasda əldə olunan irəliləyiş ən yaxşı halda məqbul səviyyədə olub. 2012-ci ildə İƏİT 2010 və iyun 2012-ci il tarixləri arasında dondurulmuş və qaytarılmış aktivləri araşdırmağa başlamışdı. Bu müddət ərzində, ümumilikdə, korrupsiya yolu ilə əldə edilmiş təxminən 1,4 milyard ABŞ dolları dəyərində aktiv dondurulmuşdu. Qaytarılan aktivlərin

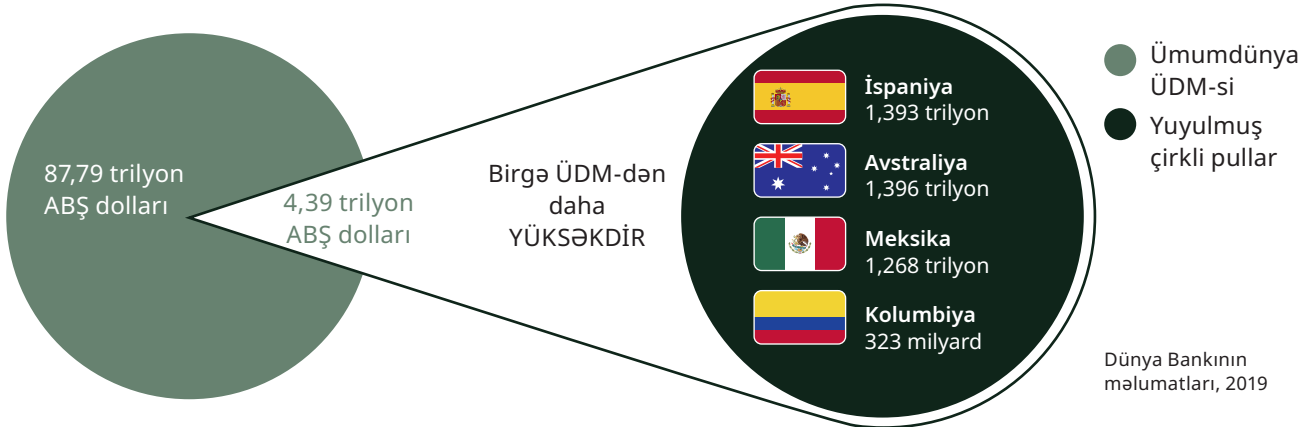
qarşılığında 2010 - iyun 2012-ci il tarixləri arasında xarici yurisdiksiyaya 147 milyon ABŞ dolları geri verildi. Bu göstəricilər dünyada yuyulan çirkli pulların ümumi həcmnin ümumdünya ÜDM-sinin təxminən iki-beş faizini təşkil edə biləcəyinə dair geniş kütlə tərəfindən verilən proqnozla müqayisədə əhəmiyyətsiz görünür. Təkcə 2009-cu ildə cinayətkarlıq yolu ilə əldə edilmiş qazancların global ÜDM-nin 3,6%-ni təşkil etdiyi, bunun 2,7%-nin isə (təxminən 1,6 trilyon ABŞ dolları) yuyuluğu hesablanmışdı.⁷ Müqayisə üçün deyək ki, ikinci rəqəm İspaniya, Avstraliya, Meksika və Kolumbiyanın 2019-cu il üzrə birgə ÜDM-sini təşkil edir.

Qanunsuz yolla əldə edilmiş aktivlərin qaytarılması sahəsində Avropa İttifaqı (Aİ) tərəfindən əldə edilmiş irəliləyiş də məqbul səviyyədə olub. "Europol"un hesablamlarına görə mütəşəkkil cinayətkarlıq qrupları il ərzində Aİ-də 11 milyard avro mənfəət əldə edirlər.⁸ Korrupsiyanın il ərzində Aİ-nin iqtisadiyyatına 120 milyard avroya başa gəlidiyi təxmin edilir.⁹ "Europol"un hesablamlarına görə hər il Aİ-də təxminən 1,2 milyard avro müsadirə edilir ki, bu da Aİ-nin ÜDM-sinin 0,009%-ni təşkil edir. ÜDM-si 200 milyard avro təşkil edən bir ölkə üçün (məsələn, 2014-cü ildə Finlandiya) bu məbləğ təxminən 17,7 milyon avroya bərabərdir. ÜDM-si bir trilyon avro təşkil edən bir ölkə üçün (məsələn, 2014-cü ildə İspaniya) bu məbləğ təxminən 88,7 milyon avroya bərabərdir. ÜDM-si təxminən 2,2 trilyon avro təşkil edən bir ölkə üçün isə (məsələn, 2014-cü ildə Fransa) bu məbləğ təxminən 195,2 milyon avroya bərabərdir.

Global rüsvətxorluğa dair ən geniş qəbul edilmiş proqnoza əsasən ümumi məbləğ hər il təxminən 1,5-2 trilyon ABŞ dolları təşkil edir.¹⁰

Korrupsiya, rüsvətxorluq, oğurluq, vergidən yayınma və pul vəsaitlərinin digər qanunsuz hərəkətləri inkişaf etməkdə olan ölkələrə hər il 1,26 trilyon ABŞ dollarına başa gəlir. Bu, təqribən İsveçrə, Cənubi Afrika və Belçikanının iqtisadiyyatları ilə gündə 1,25 ABŞ dollarından daha az pulla dolanan 1,4 milyon insanın statusunu yoxsulluq həddindən yuxarı səviyyəyə qaldırmağa və ən azı altı il onları bu səviyyədə saxlamağa kifayət edəcək məbləğin cəminə bərabərdir.¹¹

Qlobal miqyasda yuyulan çirkli pulların hesablanmış illik həcmi aşağıdakı ölkələrin birgə ÜDM-sindən (2019-cu il üzrə) daha yüksəkdir

1 milyon ABŞ dolları dəyərində rüşvət layihələrin dayandırılması və yanlış sərmayə qərarlarının verilməsi nəticəsində inkişafın sarsılması yolu ilə yoxsul ölkədə tez bir zamanda 100 milyon ABŞ dolları məbləğində itkiyə çevrilə bilər.¹²

Yuxarıda qeyd olunanlara baxmayaraq, bu cür hesablamalara ehtiyatla yanaşmaq lazımdır. Bu hesablamalar pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkətinin yalnız bir hissəsini təşkil edən çirkli pulların yuyulmasının miqyası barədə təsəvvür yaratmaq üçün nəzərdə tutulub.

Əməliyyatların qanunsuz xarakterinə görə dəqiq statistika mövcud deyil və böyük ehtimalla heç vaxt mövcud olmayacaqdır. Buna görə hər il qlobal səviyyədə yuyulan çirkli pulların həcmi ilə bağlı dəqiq təxmin yürütmək mümkün olmur. Bu səbəbdən Maliyyə Tədbirləri üzrə İşçi Qrupu (FATF) bu məsələ ilə bağlı hər hansı məlumat dərc etmir. Buna baxmayaraq, müəyyən qədər ümumi razılıq əldə olunub ki, çirkli pulların yuyulması və pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkəti dünya səviyyəsində əksər iqtisadiyyatları, o cümlədən inkişafı sarsıdır.

Hökmün çıxarılması prosesinin sürətləndirilməsi və hökm çıxarılmadan müsadirənin həyata keçirilməsi üçün mexanizmlər

- Müttəhimdən tətbiq olunan cəzanın yüngülləşdirilməsi qarşılığında qanunsuz yolla əldə edilmiş aktivləri qaytarmasını (və ya digərləri tərəfindən qanunsuz yolla əldə edilmiş aktivlər barədə məlumat verməyi) tələb edən müttəhimlə razılaşma, uzlaşma və ya cinayət mühakimə icraatının digər sürətləndirilmiş həlli;
- Məhkəmələrin müsadirənin genişləndirilməsi barədə qərar qəbul etməsinə imak verən mexanizmlər
Məsələn: *ağır cinayət törətməkdə ittiham olunan müttəhim tərəfindən, deyək ki, ötən beş il ərzində əldə edilmiş bütün aktivlərin müttəhim tərəfindən bu prezumpsiyanın təzkib edilə bilməməsi halında qanunsuz yolla əldə olunmasının güman edildiyini bildirən qərar qəbul etmək;*
- Qanunsuz yolla əldə edilmiş aktivlərin yerini müəyyən etmək üçün bütün tədbirlərin görüldüyü, ancaq bunu etməyin mümkün olmadığı dövlət tərəfindən göstərilməklə müttəhimin qanuni yolla əldə edilmiş aktivlərinin müsadirəsi barədə məhkəmə qərarları.

Digər mühüm mexanizmlərə misal olaraq aşağıdakılar göstərmək olar: qanunsuz yolla əldə edildiyi güman edilən aktivlərin müsadirə edilməsi üzrə müstəqil mülki məhkəmə təhqiqatı (bu cür məhkəmə təhqiqatlarında hələ də, ilk növbədə, dövlətin üzərinə müəyyən aktivlərin qanunsuz fəaliyyətlərin məhsulu olduğunu sübut etmək yükü qoyulur, ancaq bu, aşağı dərəcəli sübut yüküdür); əmlakın müsadirəsinə dair mülki məhkəmə təhqiqatı (baxmayaraq ki burad hər hansı xüsusi şəxsin cinayət təqsiri barədə hökm çıxarılmır və ya hakimə hər hansı şəxsi azadlıqdan məhrum etmək, hökmün çıxarılması müddətini uzatmaq və səciyyəvi olaraq, bir neçə il davam edən çirkli pulların yuyulmasına dair cinayət işlərinə tam zidd olaraq aktivləri daha tez bir zamanda qaytarmaq səlahiyyəti verilmir). Əmlakın müsadirəsinə dair mülki məhkəmə işinin qaldırılması və hökmün çıxarılması (qanunsuz yolla əldə edilmiş aktivlərə qarşı) paralel cinayət işinin qaldırılması və bu məhkəmə işində hökmün çıxarılmasını şərtləndirmir (fərdə qarşı).

Pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkəti inkişafı zəiflətdiyi kimi, pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkəti nəticəsində əldə edilən aktivlərin qaytarılması da inkişafı gücləndirə bilər. Ölkənin həm xaricində, həm də daxilində ağır cinayət fəaliyyətləri nəticəsində qanunsuz yolla əldə edilən aktivlərin tək-cə kiçik hissəsinin qaytarılması belə inkişaf etməkdə olan ölkələri zəruri əlavə resurslarla təmin edə bilər. Bu kontekstdə qanunsuz yolla əldə edilmiş aktivlərin izlənilməsi, həbsi, müsadirəsi və qaytarılması prosesinin prioritetləşdirilməsi cinayət fəaliyyətlərinin qarşısını almaqla yanaşı, səhiyyə, təhsil və ya infrastruktur sektorlarının ehtiyacları kimi yüksək prioritet təşkil edən inkişaf ehtiyaclarını maliyyələşdirməyə şərait yarada bilər.

Əksər manelər, xüsusilə, aktivlərin qaytarılması sahəsində transsərhəd əməkdaşlıqla bağlı əngəllər cinayətkar təşkilatların və korrupsiyaya yol verən vəzifəli şəxslərin bu cür zəiflikdən istifadə etməsinə şərait yaradıb. Aktivlərin cinayət fəaliyyəti ilə bağlı olduğunun sübut edilməsi mürəkkəb və uzun proses olmaqla nəticədə əhalinin dövlət qurumlarına inamının itməsinə səbəb olur. Buna baxmayaraq, qanunsuz yolla əldə edilmiş aktivlərin, izlənilməsi, dondurulması, həbsi və müsadirəsi (ölkənin xaricində və ya daxilində yerləşməsindən asılı olmayaraq) sahəsində ən çox uğur əldə edilmiş ölkələr aktivlərin müsadirəsi üçün cinayət mühakiməsi proseslərini sürətləndirə biləcək mexanizmləri,¹³ o cümlədən hökm çıxarılmadan aktivlərin müsadirə edilməsini mümkün edən mexanizmləri¹⁴ qəbul etmiş ölkələrdir.

Zamanla daha yurisdiksiyada açıqlanmayan sərvət və ya qanunsuz yolla varlanma hallarına görə məhkəmə təhqiqatlarının başlanılması mexanizmləri qəbul edilir.¹⁵ Əksər ölkələr artıq bir çox məlumat bazasına (məsələn, nəqliyyat vasitələrinin reyestri, biznes reyestri, vergi məlumatları, gömrük məlumat bazaları, cinayət məlumatları) çıxışı olan vəzifəli şəxslərin bir araya gəldiyi xüsusi Aktivlərin bərpası idarələrinin yaradılmasının əhəmiyyətini başa düşür. Bu cür idarələr yaradıldığı təqdirdə, hər hansı şəxsin aktivlərinə, o cümlədən ağır cinayət fəaliyyətlərində iştirak etməkdə şübhəli bilinən şəxslərin ailə üzvlərinə və ya şəriklərinə məxsus aktivlərə qurumlararası nəzarəti həyata keçirə bilər. Bir çox halda hər hansı şəxs qanunsuz yolla əldə edilmiş çirkli pulları yuduqda onları öz adına yerləşdirmir.

Bundan əlavə, maliyyə cinayətlərinin sübut edilməsində prokurorların işinə yardım edən ixtisaslaşmış məhkəmə-maliyyə analitik vəzifəsinin təsis edilməsinin və bu cür kadrların hazırlanmasının həm cinayət mühakimə icraatında, həm də əmlakın müsadirəsinə dair mülki

işlərdə faydalı olduğu sübut edilmişdir. Effektiv qurumlararası əməkdaşlıq mexanizmlərinin yaradıldığı dövlətlər də qanunsuz yolla əldə edilmiş aktivlərin qaytarılması sahəsində daha böyük uğur əldə etmişdir.¹⁶

1.2 Beynəlxalq qaydalar və tövsiyələr

Pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkətinə qarşı mübarizə aparmaq üçün bir sıra beynəlxalq konvensiyalar, normalar və qurumlar təsis olunub. Bunlara bütün ölkələrin pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkətinin müxtəlif növləri üçün təhlükəsiz sığınacağı təmin edilməsinin qarşısının alınmasında riayət etməli olduğu normaları müəyyən edən BMT konvensiyaları daxildir. Onlara həmçinin daha az üzvü olan, ancaq üzv ölkələr tərəfindən həyata keçiriləcək daha kompleks tədbirləri müəyyən edən sazişlər və qurumlar daxildir. Bu cür çoxsaylı sazişlər adekvat əməletməni təmin etmək üçün faydalı ekspert qiymətləndirmələrinin aparılmasını mümkün edir.

2015-ci ildə BMT Baş Assambleyası "müvafiq beynəlxalq qurumları və regional təşkilatları pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkətinin həcmi və tərkibi barədə smetaları dərc etməyə" dəvət edən Əddis-Əbəbə fəaliyyət gündəliyini qəbul edib.¹⁷ Eyni zamanda, **2030-cu ilədək dayanıqlı inkişaf sahəsində Gündəlik** və Dayanıqlı İnkişaf Məqsədləri (DİM-lər) ölkələri aşağıdakı tədbirləri görməyə çağırır:

- 2030-cu ilədək pul vəsaitlərinin və silahların qanunsuz dövriyyəsinin həcmi əhəmiyyətli dərəcədə azaltmaq;
- korrupsiya və rüşvətخورluğun bütün formalarını əhəmiyyətli dərəcədə azaltmaq;
- effektiv, məsuliyyətli və şəffaf qurumlar yaratmaq;
- yerli resursların ayrılması prosesini gücləndirmək, eləcə də bu məqsədlə inkişaf etməkdə olan ölkələrə yardım etmək;
- global makroiqtisadi sabitliyi artırmaq;
- oğurlanmış aktivlərin qaytarılması prosesini gücləndirmək və mütəşəkkil cinayətkarlıqla mübarizə aparmaq.¹⁸

Pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkəti ilə bağlı əsas beynəlxalq parametrlər

- BMT-nin 1988-ci il tarixli "Narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin qanunsuz dövriyyəsinə qarşı mübarizə haqqında" Konvensiyası
 - BMT-nin 1999-cu il tarixli "Terrorizmin maliyyələşdirilməsi ilə mübarizə haqqında" Beynəlxalq Konvensiyası
 - BMT-nin 2000-ci il tarixli "Transmilli mütəşəkkil cinayətçılığa qarşı" Konvensiyası
 - BMT-nin 2003-cü il tarixli "Korrupsiya əleyhinə" Konvensiyası
 - FATF İşçi Qrupunun 40 tövsiyəsi
-

BMT həmçinin DİM üzrə qlobal göstəricilər sisteminin müəyyən etdiyi məlumat tələblərini yerinə yetirmək üçün pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkətini hesablamaq metodologiyasına ehtiyac olduğunu vurğulayır.¹⁹

Aİ və İƏİT də çirkli pulların yuyulması və pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkəti ilə bağlı təhlükələrin aradan qaldırılması prosesinin gücləndirilməsində ölkələrin nəzərə almalı olduğu prioritetlərin, o cümlədən aktivlərin həbsi və müsadirəsi mexanizmlərinin gücləndirilməsi, eləcə də vergidən yayınma hallarının aradan qaldırılması zərurətinin müəyyən edilməsinə vacib rol oynayır.²⁰ "Camden" Aktivlərin qaytarılması üzrə qurumlararası şəbəkə (və bənzər şəbəkələr) kim digər mexanizmlər polis və prokurorların mütəşəkkil cinayətçilik və yüksək səviyyəli korrupsiya ilə bağlı aktivlərin müsadirəsi prosesini gücləndirmək məqsədilə polis və prokurorlar üçün çox vacib yardım və transsərhəd dialoq təmin edir.²¹

2. Azərbaycanda pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkəti və mütəşəkkil cinayətkarlıq barədə ümumi məlumat

2.1 Azərbaycan barədə ümumi məlumat

- Əhali: 10 milyondan çox²²
- Rəsmi dil: Azərbaycan dili
- Valyuta: Manat (AZN)²³
- BMT, ATƏT, ÜTT, AŞ, Şərq Tərəfdaşlığının üzvüdür
- 30 avqust 1991-ci il: SSRİ-nin tərkibindən çıxıb
- Coğrafi mövqeyinə görə mütəşəkkil cinayətkarlıq üçün cəlbedici tranzit ölkəsidir

İqtisadi kontekst

Azərbaycan 1920-ci ildən müstəqillik qazandığı 1991-ci ilə qədər Sovet nəzarəti altında olub. O zamandan bəri ölkənin iqtisadi inkişafını iki əsas mərhələyə bölmək olar: birinci, 1991-1995-ci illəri əhatə etməklə və Azərbaycan bu prosesi regionda ən ağır keçirən ölkələrdən biri olmaqla iqtisadi süqut və ya tənəzzül dövrü; ikinci, neft gəlirlərinin gözlənilməz şəkildə axın etməyə başlaması ilə 1996-cı ildə başlayan makroiqtisadi inkişaf və sabitlik dövrü. Neft hasilatının sürətlə artması 2005-2007-ci illərdə Ümumi Daxili Məhsulda (ÜDM) kəskin artıma səbəb oldu. 2008-2009-cu illərin qlobal böhranının təsirləri neft hasilatının artması və qeyri-karbohidrogen sektorları üçün güclü vergi-büdcə stimullaşdırması nəticəsində yumşaldıldı.²⁴

Sürətli iqtisadi artım yoxsulluq səviyyəsində 1995-ci ildə 68%-dən 2018-ci ildə 5,1%-ə kəskin azalmaya gətirib çıxardı. İşsizlik səviyyəsi 2017-ci ildən bəri dəyişməz olaraq qalmaqla növbəti illər üçün bənzər gözləntilər mövcuddur.²⁵ 2019-cu ildə ölkənin ÜDM-si 2,3% artaraq təxminən 48 milyard ABŞ dolları təşkil edib. Adam başına düşən ÜDM isə 5880 ABŞ dolları təşkil edib.²⁶ Bununla belə, ÜDM-nin COVID-19 pandemiyası səbəbindən

2020-ci ildə -2,2%-ə düşəcəyi, 2021-ci ildə isə 0,7%-ə artacağı proqnozlaşdırılır.²⁷

Ölkə iqtisadiyyatı təbii qaz və neftdən əhəmiyyətli dərəcədə asılı olmaqla ÜDM-nin təxminən 60-70%-i karbohidrogen və əlaqədar xidmətlərin payına düşür. ÜDM-nin 5,2%-i, eləcə də əhalinin 35,8%-nin məşğulluğu kənd təsərrüfatının payına düşür.²⁸ Ölkə yüksək neft qiymətlərindən xeyir əldə edib və digər sektorlarda da (məsələn, polad, dəmir, kimyəvi və neft-kimya məhsulları, toxuculuq) inkişaf müşahidə olunub. Ölkənin digər güclü tərəflərinə güclü müstəqil fondun olması, Türkiyə və Avropa ixracın həcmnin artması, Çin və Avropa arasında coğrafi körpü rolunu oynaması, eləcə də müsbət ümumi biznes mühitinin mövcudluğu daxildir. Digər tərəfdən, Azərbaycanda mövcud olan iqtisadi problemlərə misal olaraq karbohidrogendən asılılığın böyük olmasını, neft hasilatının azalmasını (2014-cü ildən bəri 25% azalma) və məzənnə risklərindən yayınmaq məqsədilə yerli valyuta ilə kredit təklif etməkdən imtina edən zəif bank sisteminin mövcud olmasını göstərmək olar.²⁹

Xarici ticarət Azərbaycanın iqtisadiyyatı üçün əsas amildir. Dövlət tərəfindən karbohidrogen sektoru üzərində həyata keçirilən nəzarətin yüksək dərəcəsini nəzərə alaraq ixrac gəlirləri hökumətin büdcə gəlirləri və xərclərini əhəmiyyətli dərəcədə artırmasına imkan verib. Bu, iqtisadiyyatın digər sahələrində inkişafı sürətləndirib və maliyyə institutları üçün biznes imkanları yaradıb.³⁰

Müxtəlif maliyyə islahatlarına və dövlət idarəçiliyinin yaxşılaşdırılmasına start verilib, ancaq bu cür tədbirlərin icra sürəti aşağıdır. Daha effektiv maliyyə alətləri və idarəetmə tədbirlərinin hazırlanması prosesinin ləng getməsinin səbəbi böyük ehtimalla neft gəlirlərinin çox olması ilə əlaqədar hökumətin üzərində fiskal təzyiğin olmamasıdır. Neft gəlirlərinin çox olması hökumətin daha az mühafizəkar fiska siyasət yürütməsinə və ötən on il ərzində (2010-2020) infraqurum investisiya qoyuluşunun həcmi təxminən altı dəfə artırması ilə nəticələnmişdir.³¹

İqtisadi artıma və sosial yardımın yaxşılaşdırılmasına baxmayaraq, Azərbaycanın institusional imkanları sosial-iqtisadi inkişafda müqayisədə yetərincə sürətlə inkişaf etməyib. İnzibati və planlaşdırma imkanları məhdud səviyyədə qalıb, o cümlədən nazirliklər və qurumlar arasında planlaşdırma və icra ilə bağlı ümumi koordinasiya çatışmazlığı mövcuddur. Bundan başqa, makroiqtisadi siyasətlərə xərclər planının proqnozlaşdırılması imkanı daxil deyil. Prioritetlərin qeyri-adekvat şəkildə müəyyən

edilməsi və islahatların ardıcılığının olmaması qeyri-neft sektorunun daha da inkişaf etməsinə mane olur.³²

Siyasi kontekst

Azərbaycan prezidentli respublikadır. Prezident dövlət başçısı kimi çıxış edir. Baş nazir və Azərbaycan hökumətinin başçısı prezident tərəfindən təyin edilir. Prezident və hökumət icraedici hakimiyyəti icra edir. Qanunverici hakimiyyət isə həm hökumət, həm də parlament tərəfindən icra olunur.

2018-ci ilin aprel ayında keçirilmiş prezident seçkilərindən sonra Azərbaycan hökumətində ciddi dəyişikliklər baş vermiş, təhsil, vergi islahatları, ətraf mühit və enerji, eləcə də kənd təsərrüfatı və kənd yerlərinin inkişafına görə cavabdeh olan bir neçə nazir təyin olunmuşdur. Yeni hökumətə iqtisadi artımı bərpa etmək üçün əsas sektorlarda islahatları davam etdirmək tapşırılıb. 2019-cu ildə təhsil (13%-ə qədər) və səhiyyə sektoruna (44,5%-ə qədər) büdcə ayırmalarının əhəmiyyətli dərəcədə artırılması insan kapitalının inkişaf etdirilməsi baxımından mühüm addımdır. Buna baxmayaraq, büdcə xərclərini inkişaf ehtiyaclarına uyğunlaşdırmaq, o cümlədən ortamüddətli büdcə planlaşdırmasını və dövlət investisiyalarının idarə olunması sistemini gücləndirmək üçün əlavə tədbirlərə hələ də ehtiyac var.³³

2.2 Azərbaycanca mütəşəkkil cinayətkarlıq və pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkəti barədə ümumi məlumat

Azərbaycanın transregional və transkontinental ticarətin yolayrıcında yerləşən ölkə kimi strateji mövqeyi qaçaqmalçılıq əməliyyatlarını və digər qanunsuz fəaliyyətləri həyata keçirmək niyyətində olan mütəşəkkil cinayət qrupları üçün xüsusilə cəlbedicidir. Azərbaycanda əsas narahatlığa səbəb olan cinayətkarlıq sahələrinə narkotiklərin qanunsuz dövriyyəsi, insan alveri, miqrantların qanunsuz şəkildə ölkəyə daxil edilməsi və saxta malların qanunsuz dövriyyəsi daxildir. Çirkli pulların yuyulması, adətən, bu və digər ağır cinayət fəaliyyətlər, eləcə də zorakı cinayət fəaliyyətləri nəticəsində əldə edilmiş pullar əsasında həyata keçirilir.³⁴

Ümumilikdə, Azərbaycanda qanunsuz yolla əldə edilmiş qazancların əsas mənbəyi hələ də hökumətin bir çox sektoru və idarəsində mövcud olan korrupsiyadır. Bundan əlavə, əfqan narkotik ticarəti böyük miqdarda qanunsuz vəsait formalaşdırır ki, bunun müəyyən hissəsi Azərbaycan ərazisindən keçir. Vergidən yayınma, saxta malların dövriyyəsi, qaçaqmalçılıq və mütəşəkkil cinayətkarlıq da qanunsuz vəsaitlərin formalaşmasına səbəb olur. Əlavə çirkli pulların yuyulması böyüh ehtimalla maliyyə sektorunda, o cümlədən bank olmayan maliyyə təşkilatları və alternativ pul köçürmə sistemlərində baş verir. Azərbaycanda ölkəyə qaçaqmalçılıq yolu ilə gətirilən və/və ya saxtalaşdırılmış malların ölkə ərazisində satışı üçün böyük qara bazar mövcuddur və ölkə qaçaqmalçılıq yolu ilə daşınan yüklər üçün tranzit nöqtəsidir.³⁵

Narkotiklərin qanunsuz dövriyyəsi və insan alveri

Narkotiklərin Azərbaycan ərazisi vasitəsilə qanunsuz dövriyyəsi ciddi problem olaraq qalır və ölkənin Əfqanıstan və İrandan Avropa və Rusiyaya gedən əsas qanunsuz narkotik dövriyyəsi marşrutlarının arasında yerləşməsi bu problemi daha da ciddiləşdirib, ancaq güman edilir ki, bu cür cinayət fəaliyyətlərindən əldə edilmiş çirkli pullar, adətən, Azərbaycanda yuyulmur. Narkotik vasitələrin istifadə və becərilməsi Azərbaycanda nisbətən kiçik miqyasda baş verir və daha az əhəmiyyət daşıyan problemdir. Çətənə və tiryək laləsinin becərilməsi Azərbaycanda məhdud şəkildə olmaqla, əsasən, keçmiş Sover ittifaqı ərazisində şəxsi istifadə məqsədilə olub.³⁶ Azərbaycan Cənub-qərbi Asiyadan Rusiyaya və daha az miqdarda Avropanın digər ölkələrinə daşınan tiryək üçün tranzit nöqtəsidir. 2019-cu ildə milli hakimiyyət orqanları narkot vasitələrin dövriyyəsi ilə məşğul olan 69 cinayət qrupu müəyyən edərək 1231 kq-dan çox narkotik vasitə, o cümlədən heroin kimi güclü təsirə malik 327 kq narkotik vasitə müsadirə edib.³⁷

Azərbaycan həmçinin məcburi əmək və seksual məqsədli insan alverinə məruz qalan insanlar üçün mənə, tranzit və təyinat ölkəsidir. Verilən məlumata görə azərbaycanlı şəxslər Türkiyə, Rusiya, Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri və Azərbaycanın özündə məcburi əməyə vadar edilir.³⁸ Azərbaycandan olan qadın və uşaqlar ölkə ərazisində, Türkiyədə, Rusiya Federasiyasında və BƏƏ-də seksual məqsədli insan alverinə məruz qalır.³⁹ Azərbaycan Türkiyə, Özbəkistan, Türkmənistan, Ukrayna, eləcə də əvvəlki illərdə Çin və Rusiya Federasiyasından olan seksual məqsədli və əmək istismarı üçün insan alveri qurbanlarının təyinat ölkəsidir.⁴⁰

Mütəşəkkil cinayətkarlıq və Şərq Tərəfdaşlığı

Azərbaycan Aİ, ona üzv olın dövlətlər və altı qonşu şərq ölkəsi arasında birgə siyasi təşəbbüs olan Şərq Tərəfdaşlığının üzvüdür: Azərbaycan, Ermənistan, Belarus, Gürcüstan, Moldova və Ukrayna.

2017-ci ilin Şərq Tərəfdaşlığı sammitində tərəfdaşlığa daxil olan ölkələr korrupsiyanın qarşısının alınması və korrupsiya ilə mübarizə, şəffaflığın artırılması, çirkli pulların yuyulması ilə mübarizə üçün dayanıqlı strukturların yaradılması və daha da inkişaf etdirilməsinə dair öhdəliklərini yenidən vurğulayıblar. Sammitin birgə bəyannaməsində əsas prioritetlər olaraq aşağıdakılar müəyyən edilib: asanlıqla axtarış edilə bilən məlumat bazaları sayəsində aktivlərin və maraqların toqquşması hallarının bəyan edilməsi üçün effektiv sistemlərin yaradılması; aktivlərin qaytarılaraq idarə olunması üçün normativ-hüquqi baza və mexanizmlərin və maliyyə araşdırmaları üçün effektiv alətlərin yaradılması.

Tez-tez insan alveri və qaçaqmalçılıq üçün tranzit nöqtəsi kimi çıxış edən bütün altı ŞT ölkəsi regionda mütəşəkkil cinayətkarlıq qrupları tərəfindən təhdid edilir. Bu cür cinayət qrupları və onların törətdiyi cinayətlərdən əldə edilən qanunsuz gəlirlər ŞT regionun, Aİ-nin və ümumilikdə, Avropanın inkişafı və sabitliyinə mənfi təsir göstərir. Aİ və ŞT ölkələri arasında, xüsusilə, qanunsuz yolla əldə edilmiş aktivlərin izlənilməsi, dondurulması, həbsi, müsadirəsi və qaytarılması məsələləri üzrə ortaq strategiya və əməliyyat tədbirlərini həyata keçirmək mütləqdir.

Azərbaycan hökuməti insan alverinin aradan qaldırılmasına dair minimum normaları tam yerinə yetirmir. Məsələn, hökumət təklif olunmuş⁴¹ 2019-2023-cü illər üzrə Milli Fəaliyyət Planını hələ qəbul etməyib. Buna baxmayaraq, 2016-cı ildə hökumət insan alveri ilə bağlı araşdırmaların sayını artıraraq məhkəmə təqibi və məhkumluq göstəricilərini eyni səviyyədə saxlayıb, əmək istismarı üçün və seksual məqsədli insan alverçilərinə ağır cəzalar təyinedib.⁴² 2019-cu ildə milli hüquq mühafizə orqanları 27 şübhəli şəxslə bağlı 25 işi araşdırıb (2018-ci ildə 34 şübhəli şəxslə bağlı 28 iş olub) və 30 müttəhimi məsuliyyətə cəlb edib (2018-ci ildə 34). Məhkəmələr 42 insan alverçisi (2018-ci ildə 23) barədə hökm oxuyub ki, onlardan 14-ü bir ildən on il yarım qədər azadlıqdan məhrum edilib. Bununla belə, 2018-ci illə müqayisədə icrası dayandırılmış cəzaların sayında kiçik artım müşahidə olunub.⁴³ İnsan alveri zamanı qurbanların məruz qaldığı böyük travmanı və bununla əlaqədar insanların qurbana çevrilməsinin qarşısını alınması tədbirlərinə daha böyük diqqət ayrılmasının tələb olunduğu nəzərə alaraq bu araşdırmanın layihəsinin hazırlanması mərhələsində Azərbaycan hökumətinin insan alveri və insan istismarının digər formalarının qarşısının alınmasında nə dərəcədə müvəffəqiyyətli olduğu məlum olmayıb.

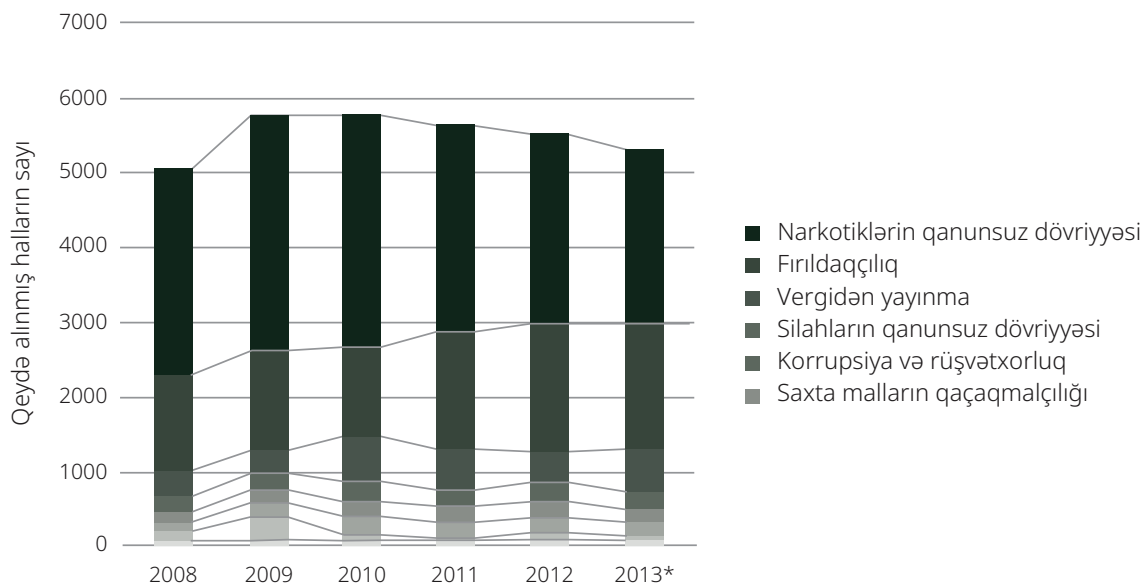
Çirkli pulların yuyulması

Milli hakimiyyət orqanları bildırıblər ki, son illərdə çirkli pulların yuyulması hallarının sayı artıb. Çirkli pulların yuyulmasına dair iki müstəqil cinayət işinin açıldığı 2015-2016-cı illərlə müqayisədə 2017-2018-ci illərdə çirkli pulların yuyulması ilə əlaqədar birinci instansiya məhkəmələri tərəfindən doqquz hökm oxunub (12 şəxs barəsində). Bununla belə, çirkli pulların yuyulması ilə bağlı işlərə məhkəmədə baxılması effektiv şəkildə həyata keçirilməyib ki, bu da oxunan hökmlərin sayının az olması ilə nəticələnib.⁴⁴

Maliyyə monitorinqi xidməti cinayətkarlar tərəfindən cinayət fəaliyyətlərindən əldə edilmiş çirkli pulları yumaq üçün istifadə olunan bir neçə vasitəni müəyyən edib. Buna müxtəlif şəxslərdən vahid bir şəxsə şübhəli pul köçürmələri, hüquqi şəxsdən fiziki şəxsə böyük həcmli pul köçürmələri, eləcə də qeyri-müəyyən görünən və müştərinin profilinə uyğun olmayan hesablar açmaq və əməliyyatlar yerinə yetirmək üçün saxta sənədlərdən istifadə daxildir. Bu nümunələrin hər biri göstərir ki, Azərbaycanda çirkli pulların yuyulması ilə bağlı əsas hallar, adətən, müəyyən nöqtədə rəsmi bank sektoru ilə əlaqələndirilir.⁴⁵

2013-cü ilin sentyabr ayında Azərbaycanda əksəriyyəti nisbətən kiçik bank olan 43 bank fəaliyyət göstərirdi. Bank sektoru aktivlərinin 34%-i payına düşən Azərbaycan Beynəlxalq Bankı istisna təşkil edirdi. Bununla belə, hazırda ölkədə 26 bankın fəaliyyət göstərdiyi bildirilir.⁴⁶

Qeydə alınmış hallar (2008-2013*)

*Məlumatlar 2013-cü ilin noyabr ayına qədər olan dövrü əhatə edir

Mənbə: müəllif tərəfindən "Moneyval" qurumunun ən son hesabatı (2014, səh. 22) əsasında hazırlanıb

Azərbaycanın FATF İşçi Qrupu tərəfindən hələ də yüksək riskli və əməkdaşlığa meyilli olmayan yurisdiksiya kimi müəyyən edilən İrana coğrafi baxımdan yaxınlığı, xüsusilə, İranda mövcud olan terrorist şəbəkələrinə dair mühüm hesabatları nəzərə alsaq, çirkli pulların yuyulması və terrorizmin maliyyələşdirilməsi ilə bağlı potensial təhlükə təşkil edir. Azərbaycan Mərkəzi Bankının nəzdində fəaliyyət göstərən maliyyə monitorinqi xidməti İranla əlaqədar məlumat bazasına daxil olan əməliyyatları araşdırır. Bu xidmət təsdiq edir ki, iranlı vətəndaşlarla bağlı əməliyyatlara ciddi nəzarət edilir və İrana pul köçürmələri qadağan edilib.⁴⁷

Terrorizmin maliyyələşdirilməsi

Son illərdə qurumlar faktiki və ya cəhd edilmiş hücumlarla bağlı bir neçə halı araşdırıb. 2008-ci ildə Bakının Əbu-Bəkr məscidində baş vermiş terror aktından qısa müddət sonra terrorist qrupunun 26 üzvü saxlanılaraq azadlıqdan məhrum edilib.⁴⁸ 2012-ci ilin əvvəllərində bir sıra planlaşdırılmış hücumla əlaqədar bir neçə araşdırma və həbs baş verib.⁴⁹ Paytaxt Bakı terror fəaliyyəti üçün yüksək təhlükəli ərazi kimi müəyyən edilib.⁵⁰

2019-cu ildə Azərbaycan hökuməti terrorçuların ölkə ərazisindən və dəniz sərhədindən istifadə edərək, eləcə də Cənubi Qafqaz ərazisində insanları, pul vəsaitlərini və materialları köçürmək cəhdlərini aşkar edərək əngəlləmək üçün fəal işlər görüb. Azərbaycanın hüquq mühafizə orqanları və təhlükəsizlik xidmətləri terror aktlarının pozulması və qarşısının alınması üçün əməliyyat keçirmiş, şübhəli terrorçuları həbs edərək məsuliyyətə cəlb etmiş, Azərbaycan ərazisindən kənar mübarizə aparən terrorçu qruplara qoşulmaqda və ya bu qrupları maliyyələşdirməkdə şübhəli bilinən ölkəyə qayıdan azərbaycanlıları məsuliyyətə cəlb etmişdir.⁵¹

Azərbaycan digər ölkələrlə terrorizmə qarşı mübarizəni davam etdirir və Qafqaz regionu vasitəsilə insanları, pulları, eləcə də materialları köçürməyə çalışan terror təşkilatlarına qarşı fəal mübarizə aparır. Ölkə terrorizmlə bağlı qanunlara uyğun olaraq şəxslərin məsuliyyətə cəlb edilməsi, münafişlərin baş verdiyi ölkələrdən Azərbaycana qayıdan xarici terrorçuların həbs edilməsi və terror aktlarının planlaşdırılmasında hökumət tərəfindən şübhəli bilinən şəxslərə qarşı xüsusi əməliyyatların keçirilməsini davam etdirir.⁵²

COVID-19 pandemiyası ilə əlaqədar BMT⁵³ xəbərdarlıq edib ki, terrorizmlə bağlı təhlükələr davam edir və terrorçu qruplar hökumətin diqqətinin pandemiya və onun nəticələrinə cəmləndiyini görüb bundan terrorizm fəaliyyətini və terrorizmin maliyyələşdirilməsini gücləndirmək üçün istifadə edə bilərlər.⁵⁴

Korrupsiya

Korrupsiya biznes xərclərini artırır və aici şirkətlərin investisiya qoyuluşları üçün ciddi problem təşkil edir; havadarlığın, xüsusilə, dövlətə ən çox gəlir gətirən neft sənayesində geniş yayıldığı güman edilir.⁵⁵ "Transparency International" qurumunun məlumatına görə məhkəmə sisteminin zəif olması və hüquq mühafizə orqanları tərəfindən qanunların icrasının lazımı səviyyədə olmaması əksər dövlət rəsmilərinin cəzasız qalmasına şərait yaradır.⁵⁶

2017-ci ildə 2012-2014-cü illərə dair bank qeydlərinin kütləvi şəkildə ictimaiyyətə sızması nəticəsində müəyyən oldu ki, Azərbaycanın hakim təbəqəsi 2,9 milyard dollarlıq rüşvət fonduna və çirkli pulların yuyulması üçün beynəlxalq mexanizmə sahibdir.⁵⁷ Bu pulların bir hissəsinin Azərbaycanın ciddi insan hüquqları pozuntuları səbəbindən ləkələnmiş beynəlxalq imicini təmizləmək üçün istifadə edildiyi bildirilir.⁵⁸ Avropalı siyasətçilərin, o cümlədən bu mexanizmin işinə şərait yaranan Avropanın maliyyə institutlarının da adı çəkilib.⁵⁹

2016-cı ildə Azərbaycanın dövlət sektorunda korrupsiyanın müəyyən edilmiş səviyyəsi 0-dan (həddən artıq korrupsiyaya qurşanmış) 100-ə (çox təmiz) qədər baldan ibarət şkalada 30 bal kimi yüksək nəticə toplayıb.⁶⁰ Azərbaycanda əhalinin təxminən 58%-i göstərib ki, dövlət sektorunda korrupsiya problem və ya ciddi problem olmaqla səhiyyə xidmətləri və məhkəmə sistemi korrupsiyaya ən çox qurşanmış sektorlar hesab edilir.⁶¹ Bundan əlavə, dövlət xidməti istifadəçilərinin 15%-i qəbul edib ki, onlar ötən 12 ay ərzində rüşvət veriblər.⁶²

3. Azərbaycanca pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkəti və mütəşəkkil cinayətkarlıqla mübarizə

3.1 Giriş

Pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkəti ilə mübarizə cinayət mühakiməsi sistemində və bu sistemdən kənarında bir neçə siyasi sahəni özündə birləşdirir. Cinayətkarlığa nəzarətdən tutmuş maliyyə sektorunda tətbiq olunan normalara və vergi rejimlərinə qədər sektorlararası və dövlətlərarası cavab tədbirləri həyata keçirilməlidir. Bu məqsədlə hökumətin fərqli səviyyələrində fərqli, ancaq hər iki tərəfə fayda verən siyasət və tədbirlər hazırlamaq və həyata keçirmək üçün çox sayda subyektin iştirakı tələb olunur. Hüquq mühafizə və gömrük orqanları məlumatlılıq səviyyəsini və əməliyyat tədbirlərinin sayını artırmalı, maliyyə sektoru və həssas peşələr profilaktik tədbirlər görməlidir. Korporativ strukturlarda şəffaflıq da əhəmiyyət daşıyır. Dövlət sektorunda vicdanlılığı təşviq etmək, qanunsuz yolla əldə edilmiş aktivlərin həbsi, müsadirəsi və qaytarılmasına diqqəti artırmaq üçün tədbirlər görülməlidir (cəza və qeyri-cəza mexanizmləri vasitəsilə). Bundan əlavə, qaytarılmış aktivlərin investisiyaya çevrilərək yenidən yüksək prioritet təşkil edən inkişaf sahələrinə yönləndirilməsi ümumi sosial-iqtisadi inkişaf üçün vacibdir. Dayanıqlı inkişaf üçün siyasi ahəngdarlıq qurumlararası və beynəlxalq əməkdaşlıq həll yolunun mərkəzində olmaqla pul vəsaitləri və silahların qanunsuz dövriyyəsinin azaldılmasında faydalı olacaqdır.

Pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkətinin azaldılması zərurəti inkişaf siyasətinin beynəlxalq gündəliyində ön sırada yerləşir. Pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkətinin nəzarət altına alınması məqsədi 16.4 sayılı hədəfdə BMT-nin DİM-lərinə daxil edilməklə 2015-ci ildən sonrakı dövr üçün gündəliklə sıx əlaqələndirilib: "2030-cu ilədək pul vəsaitləri və silahların qanunsuz dövriyyəsinə əhəmiyyətli dərəcədə azaltmaq, oğurlanmış aktivlərin qaytarılması prosesini gücləndirmək və mütəşəkkil cinayətkarlığın bütün formaları ilə mübarizə aparmaq".⁶³

3.2 Azərbaycanın hüquqi və institusional bazası

Hüquqi Baza

27 fevral 2020-ci il tarixində Prezident Əliyev "Açıq hökumətin təşviqinə dair 2020-2022-ci illər üçün Milli Fəaliyyət Planı"nı təsdiq edən fərman imzalayıb. Fəaliyyət Planının ümumi məqsədi hökumət əməliyyatlarında şəffaflığı artırmaq və korrupsiyanı azaltmaq, eləcə də çirkli

pulların yuyulması və terrorizmin maliyyələşdirilməsinə qarşı tədbirləri gücləndirmək olub.

Dekabr 2020-ci il tarixli Azərbaycan haqqında əməkdaşlığın icrası hesabatına əsasən⁶⁴ 3 aprel 2019-cu il tarixində məhkəmə sisteminin müstəqilliyi, effektivliyi və şəffaflığını artırmaq məqsədilə "Məhkəmə-hüquq sistemində islahatların dərinləşdirilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı qəbul edilib. Bundan başqa, zərurət yarandıqda ixtisaslaşmış məhkəmələr yaratmaq, məhkəmə məsələlərinə müdaxilələrin qarşısını almaq və məhkəmə qərarlarının icrası prosesini gücləndirmək məqsədilə 40 inzibati aktın layihəsi hazırlanıb.

Fəaliyyət Planına əsasən digər əsas göstəricilər aşağıdakılardır:

- Vəzifəli şəxslər tərəfindən maliyyə bəyannamələrinin təqdim edilməsi ilə bağlı tədbirlərin icrası;
- Açıq hökumət və korrupsiya ilə mübarizə sahəsində ixtisaslaşmış beynəlxalq qurumlarla əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsi;
- Çirkli pulların yuyulması və terrorizmin maliyyələşdirilməsi ilə mübarizə aparmaq məqsədilə sistemlərin dövrü risk qiymətləndirmələri üçün qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi və mexanizmlərin yaradılması;
- Nağd vəsaitlər, qiymətli kağızlar, daşınmaz əmlak, nəqliyyat vasitələri və hüquqi şəxslərlə əməliyyatlardan, eləcə də çirkli pulların yuyulması və terrorizmin maliyyələşdirilməsi üçün idxal-ixrac əməliyyatlarından istifadəyə dair risklər, tendensiyaları və tipologiyaların müəyyən edilməsi üçün illik təhlillərin aparılması;
- Çirkli pulların yuyulması və terrorizmin maliyyələşdirilməsi sahəsində ixtisaslaşmış beynəlxalq qurumlarla əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsi, eləcə də müvafiq fəaliyyət planlarının tərtib edilməsi.⁶⁵

Hakimlərin əmək haqqını artırmaq üçün həmçinin "Məhkəmələr və hakimlər haqqında" Qanuna dəyişiklik edilib. Eyni zamanda, məhkəmə orqanlarının fəaliyyətinin qiymətləndirilməsi prosesini gücləndirmək üçün tədbirlər görülüb. Bundan başqa, ölkədə vəzifəli şəxslərin, parlament üzvlərinin, hakimlərin və prokurorların aktivlərinin bəyan edilməsi sistemi ilə bağlı irəliləyişin əldə olunacağı gözlənilir, baxmayaraq ki bu hesabat layihəsinin hazırlanması zaman bu sahədə heç bir əlavə inkişaf qeydə alınmayıb.

2020-ci ildə Baş Prokurorluq yanında Xüsusi müsadirə məsələlərinin əlaqələndirilməsi idarəsi yaradılıb. Bu qurumun əsas vəzifələrinə cinayət qurbanlarına kompensasiyanın ödənilməsinə asanlaşdırmaq, xüsusi müsadirə tədbirlərinin görülməsini təmin etmək, müsadirə edilə biləcək aktivləri aşkar edərək izləmək, müsadirə ilə bağlı faktların qeydiyyatını aparmaq, istintaq orqanlarına aktivlərin həbsi və müsadirəsi ilə bağlı praktik yardım göstərmək daxildir.

2016-cı ilin noyabr ayında Azərbaycan hökuməti həmçinin Cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın leqallaşdırılmasına və terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizə üzrə 2017-2019-cu illər üçün Milli Fəaliyyət Planını qəbul edib.⁶⁶

Fəaliyyət Planına əsasən maliyyə monitorinqi xidməti çirkli pulların yuyulması sahəsində təklif edilmiş yeni qanunun ("Məqsədli maliyyə sanksiyaları haqqında" Qanun) layihəsinin hazırlanmasını sürətləndirib. Bu qanun layihəsinə hüquqi şəxslərin şəffaflığını artırmaq məqsədilə benefisiar sahiblərlə bağlı müxtəlif düzəlişlər daxil edilib.⁶⁷ Mövcud qanuna edilmiş bu və digər düzəlişlər bu araşdırma layihəsinin hazırlanması zamanı 2021-ci ildə qanunvericilik orqanına bu düzəlişləri təqdim etmək məqsədilə digər dövlət orqanları ilə müzakirə mərhələsində olub. Bundan əlavə, verilən məlumata görə maliyyə monitorinqi xidməti hüquq mühafizə orqanları ilə koordinasiya şəraitində Cinayət Prosesual Məcəlləsinə aktivlərin qaytarılması və paralel maliyyə araşdırmaları ilə bağlı əsas düzəlişlər barədə məlumatlar təqdim edib.

Bu düzəlişlərin 2021-ci ilin payızında qanunverici hakimiyyətə təqdim olunması gözlənilirdi.

Narkotik vasitələrin qanunsuz istifadəsi və alverinin qarşısını almaq məqsədilə məqsədyönlü hüquqi-institusional tədbirlər həyata keçirilib və Azərbaycan Respublikasının müvafiq orqanları risk əsaslı yanaşma təsis edib. "Narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və onların prekursorlarının qanunsuz dövriyyəsinə və narkomanlığa qarşı mübarizəyə dair 2019–2024-cü illər üçün Dövlət Proqramı" 2013-cü ilin iyun ayında təsdiq edilib.

Hökumətin digər əvvəlki hədəfləri Avropa Şurasının "Cinayət fəaliyyətindən əldə edilən gəlirlərin leqallaşdırılmasına, axtarışına, həbsinə, müsadirəsinə və terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinə dair" Avropa Şurası Konvensiyasının (Varşava Konvensiyası) tərəfi olmaq, aktivlərin qaytarılması üçün milli mexanizmlər yaratmaq, çirkli pulların yuyulması və terrorizmin maliyyələşdirilməsi üçün vahid statistika bazasını təsis etmək olmuşdur.

2019-cu ildə Avropa İttifaqı və Avropa Şurası Azərbaycan rəsmiləri ilə koordinasiya şəraitində Azərbaycanda çirkli pulların yuyulması ilə mübarizə və aktivlərin qaytarılması prosesinin gücləndirilməsinə dair yeni layihə başladılar,⁶⁸ Layihə çirkli pulların yuyulması, terrorizmin maliyyələşdirilməsi və aktivlərin qaytarılması sahəsində Azərbaycanın ehtiyaclarını qarşılamaq üçün nəzərdə tutulmaqla korrupsiya ilə mübarizə və korrupsiyanın qarşısının alınması prosesinin (2015-2017), eləcə də çirkli pulların yuyulması ilə mübarizənin (2018) gücləndirilməsi tədbirlərinin davamı kimi çıxış edir. Layihə Aİ-Azərbaycan

Baş Prokuror yanında Korrupsiyaya qarşı Mübarizə Baş İdarəsinin strukturu

Fəaliyyət Planında və Azərbaycanın qanunvericiliyi, qurumları və prosedurlarını insan hüquqları, qanunun aliliyi və demokratiya sahələrində Avropa standartlarına daha da yaxınlaşdırmaq üçün nəzərdə tutulmuş proqramlaşdırma aləti olan Avropa Şurasının Azərbaycan üçün 2018-2021-ci illər üzrə Fəaliyyət Planında müəyyən edilmiş əməkdaşlıq fəaliyyətlərinə uyğunlaşdırılıb.⁶⁹

3.3 İnstitusional baza

Aşağıdakı qurumlar ölkədə mütəşəkkil cinayətkarlıq, çirkli pulların yuyulması və terrorizmin maliyyələşdirilməsi ilə mübarizədə iştirak edən əsas qurum və orqanlardır:

- İqtisadiyyat Nazirliyi yanında müstəqil fəaliyyət göstərən Maliyyə monitorinq xidməti Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 95 nömrəli 25 may 2018-ci il tarixli Fərmanı ilə yaradılıb. Qurum dövlət büdcəsi hesabına maliyyələşdirilən hüquqi şəxs olmaqla cinayət yolu ilə əldə edilmiş vəsaitlərin və digər əmlakın leqallaşdırılması, o cümlədən terrorizmin maliyyələşdirilməsinin qarşısının alınması sahəsində həyata keçirilən tədbirlərin vahid qaydada tənzimlənməsi və nəzarətini, o cümlədən koordinasiyasını həyata keçirir. Maliyyə monitorinq xidməti çirkli pulların yuyulması və ya terrorizmin maliyyələşdirilməsi ilə bağlı mümkün hallar barədə məlumatların əldə edilməsi, təhlili və yayılması üzrə milli mərkəz kimi fəaliyyət göstərir. Xidmətin vəzifələrinə həmçinin çirkli pulların yuyulması və terrorizmin maliyyələşdirilməsi ilə mübarizə sahəsində dövlət siyasətinin həyata keçirilməsi, eləcə də müvafiq dövlət qurumlarının fəaliyyətlərinin nəzarəti sisteminin və koordinasiyasının yaxşılaşdırılması daxildir.⁷⁰
- Baş Prokurorluq Korrupsiyaya qarşı Mübarizə Baş İdarəsi ilə birlikdə çirkli pulların yuyulması ilə bağlı halları araşdırır. 2020-ci ildən etibarən Baş Prokurorluğun yanında cinayət yolu ilə əldə edilmiş aktivlərin izlənilməsi, dondurulması, həbsi və müsadirəsi prosesini asanlaşdırmaq üçün ixtisaslaşdırılmış struktur vahidi yaradılıb.
- Ədliyyə Nazirliyi qanun layihələri barədə təkliflərin hazırlanması və qanunvericiliklə bağlı ümumi hüquqi məsləhətlərin verilməsi yolu ilə qanunvericiliyin inkişafında iştirak edir. Çirkli pulların yuyulması və terrorizmin maliyyələşdirilməsi ilə mübarizə haqqında

qanuna əsasən Ədliyyə Nazirliyi notariat kontorları və qeyri-kommersiya təşkilatları üçün nəzarət orqanıdır.

- İqtisadiyyat Nazirliyi yanında Dövlət Vergi Xidməti dövlətin vergi siyasətinin həyata keçirilməsinə nəzarət edir. Nazirlik kommersiya hüquqi şəxslərin qeydiyyatının həyata keçirilməsinə görə cavabdeh olmaqla Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinin tələbi ilə öz sərəncamında olan məlumatlarla bağlı müvafiq dövlət qurumlarına informasiya verir.
- Dövlət Təhlükəsizlik Xidmətinə terrorizm və terrorizmin maliyyələşdirilməsi ilə bağlı halları araşdırma səlahiyyəti verilib.
- Mərkəzi Bank dövlət siyasətinin və qiymətli kağızlar bazarına nəzarətin həyata keçirilməsinə görə cavabdeh olan mərkəzi icra hakimiyyəti orqanıdır. Bank qiymətli kağızlar bazarında peşəkar formada iştirak edən və aktivlərin idarə edilməsində rol oynayan brokerlər üçün nəzarət orqanıdır.
- Dövlət Gömrük Komitəsi valyutanın və təqdim edənə sərbəst dövriyyədə olan kredit-pul sənədlərinin fiziki şəkildə sərhəddən keçirilməsinə nəzarəti həyata keçirir.

2020-ci il oktyabr ayında ölkənin Milli Fəaliyyət Planının icrasına nəzarət və rəhbərliyi həyata keçirmək üçün Nazirlər Kabinetinin qərarı ilə Koordinasiya Şurası yaradılıb. Koordinasiya Şurası çirkli pulların yuyulması və terrorizmin maliyyələşdirilməsi ilə bağlı risk və təhdidlərin müəyyən edilməsinə, o cümlədən çirkli pulların yuyulması və terrorizmin maliyyələşdirilməsi ilə mübarizəyə normativ-hüquqi aktlarda mövcud olan və cinayətkarlar tərəfindən istifadə edilə biləcək boşluqları doldurmaq üçün ölkə qanunvericiliyinin təhlilinin aparılmasına görə cavabdeh olan dövlət rəsmilərinin bir neçə işçi qrupunu özündə birləşdirən yüksək səviyyəli qurumdur. Koordinasiya Şurasının əsas məqsədi Azərbaycanda çirkli pulların yuyulması və terrorizmin maliyyələşdirilməsi ilə mübarizə sisteminin effektivliyini artırmaqdır. Azərbaycan Respublikası Baş nazirinin müavini Koordinasiya Şurasında rəhbərlik edir və maliyyə monitorinq xidməti işçi qruplarının ümumi koordinasiyasını həyata keçirir.⁷¹ Bu araşdırma layihəsinin hazırlanması zamanı Koordinasiya Şurasının ölkədə qanunvericiliyə edilən dəyişiklikləri sürətləndirib-sürətləndirməməsi yaxud aktivlərin həbsi və ya müsadirəsi hallarında hər hansı operativ artıma səbəb olub-olmaması məlum deyildi, baxmayaraq ki güman etmək olardı ki, bu cür nailiyyətlər Şuranın yaradıldığı andan etibarən qısa müddət ərzində əldə edilmiş ola bilməz.

3.4 Azərbaycanın beynəlxalq tədbir və tövsiyələrə riayət etməsi

Kommersiya banklarında adekvat müdafiə tədbirlərini təmin etmək və qanunsuz fəaliyyətlərdən əldə edilmiş qazancların maliyyə sektoruna cəlb edilməsinin qarşısını almaq üçün Azərbaycanda çirkli pulların yuyulmasına qarşı mübarizəyə dair qlobal normalara əməl edilməsi sahəsində irəliləyiş əldə olunub. Qanunsuz yolla əldə edilmiş pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın leqallaşdırılması 2006-cı ildə edilmiş düzəlişlə Cinayət Məcəlləsinə əsasən cinayət hesab olunur. 2009-cu ildə Azərbaycan çirkli pulların yuyulması ilə mübarizəyə dair hüquqi-institusional bazasını daha da gücləndirib. "Cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın leqallaşdırılmasına və terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizə haqqında" Qanun (2009) bütün maliyyə institutlarında, eləcə də təyin edilmiş qeyri-maliyyə biznes və peşələrində şübhəli əməliyyatların məruzə edilməsi və təhlil olunması sistemini müəyyən edir.⁷² 2012-ci ildə Avropa Şurasının Çirkli pulların yuyulması və terrorizmin maliyyələşdirilməsi ilə mübarizə tədbirlərinin qiymətləndirilməsi üzrə Ekspert Komitəsi ("Moneyval") tövsiyələrin yerinə yetirilməsinə əldə edilmiş irəliləyişlə əlaqədar olaraq Azərbaycanda formal hesabatlılıq rejiminə son qoyub. Hazırda hesab edilir ki, Azərbaycan əsas BMT konvensiyalarına, Maliyyə Tədbirləri üzrə İşçi Qrupunun (FATF) 40 tövsiyəsinə və Aİ-nin mühüm əhəmiyyət kəsb edən müvafiq direktivlərinə tam əməl edir.⁷³

Hazırda ləğv olunmuş Maliyyə Bazarlarına Nəzarət Palatasının (FİMSA) verdiyi məlumata görə təxminən 50 halda banklar, sığorta şirkətləri, poçt şöbələri və bank olmayan təşkilatlara təxminən 75.000 AZN məbləğində sanksiya tətbiq olunub. 30 banka 45.000 AZN, 10 sığorta şirkətinə 15.000 AZN, səkkiz bank olmayan kredit təşkilatına 12.000 AZN və iki poçt şöbəsində 3.000 AZN məbləğində sanksiya tətbiq olunub. Bundan əlavə, təxminən 37 notariat kontoru müştərilərin şəxsiyyətinin müvafiq qaydada müəyyən edilməməsi ilə əlaqədar intimza məsuliyyətinə cəlb edilib.⁷⁴

2021-ci ildə Azərbaycan artıq ABŞ-ın Dövlət Departamenti tərəfindən çirkli pulların yuyulması və maliyyə cinayətləri sahəsində əsas narahatlıq doğuran ölkə və ya yurisdiksiya kimi tanınmır.⁷⁵

Beynəlxalq əməkdaşlıq Maliyyə monitorinq xidmətinin fəaliyyətlərinin mühüm cəhətlərindən biridir. Bu sahədə müvafiq tədbirlərin həyata keçirilməsi həmçinin "Cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın leqallaşdırılması və terrorizmin maliyyələşdirilməsi ilə

mübarizə üzrə 2017-2019-cu illər üçün Milli Fəaliyyət Planı"nın "Beynəlxalq və ikitərəfli əməkdaşlığın gücləndirilməsi" bəndinin effektiv şəkildə icra edilməsi məqsədinə xidmət edir.⁷⁶

Azərbaycan Respublikası tərəfindən Dördüncü raund qarşılıqlı qiymətləndirmə hesabatında müəyyən edilmiş çatışmazlıqların aradan qaldırılması sahəsində əldə etdiyi nailiyyətlər barədə noyabr 2018-ci il tarixli hesabatı əsasən belə qənaətə gəlinib ki, Azərbaycan çatışmazlıqların əksəriyyətini aradan qaldıraraq və çox az sayda həll olunmamış çatışmazlıq qalmaqdadır.

Mənbə: Azərbaycanın qarşılıqlı qiymətləndirilməsi: davam hesabatı, <https://rm.coe.int/4th-round-mutual-evaluation-of-azerbaijan-follow-up-report-submitted-b/1680934a1a>. Noyabr 2018.

İqtisadiyyat Nazirliyi yanında müstəqil qurum olan Maliyyə monitorinq xidməti ölkənin maliyyə monitorinqi qurumudur. Qurumun əsas vəzifələrinə "Cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın leqallaşdırılmasına və terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizə haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununa əməl edilməsi prosesini asanlaşdırmaq daxildir. Hesabat verən müəssisələr tərəfindən Maliyyə monitorinqi xidmətinə təqdim edilən əməliyyat hesabatlarının ümumi sayı 2018-ci ildə 17,7% artaraq 55.297-yə çatıb. Bu hesabatların təxminən 63,5%-i valyuta əməliyyatları (20.000 AZN və ya daha çox nağd vəsait dəyərində olan əməliyyatlar), 31,2%-i yüksək risk təşkil edən əməliyyatlar, 0,3%-i şübhəli əməliyyatlar və 5%-i digər əməliyyatlar haqqında hesabatlar olub. 2017-ci illə müqayisədə 2018-ci ildə valyuta əməliyyatları 26,5%, yüksək riskli əməliyyatlar 38% və şübhəli əməliyyatlar 65% artıb.⁷⁷

Hazırkı Fəaliyyət Planına əsasən Avropa Şurası korrupsiya ilə mübarizə üzrə milli fəaliyyət planının tərtib olunması və planın icrasının monitorinqi üçün ictimai məlumatların və ekspert tövsiyələrinin verilməsi, o cümlədən etika və korrupsiya ilə mübarizə üzrə təlimin hazırlanaraq dövlət xidməti və ali təhsil sektorlarına daxil edilməsinin dəstəklənməsi yolu ilə korrupsiya ilə mübarizə sahəsində siyasi prosesi dəstəkləmək üçün texniki yardım təmin edib. Buna baxmayaraq, "Moneyval" qurumunun tövsiyələrinin icrasının davam etdirildiyindən və nəticələrin korrupsiyaya

(o cümlədən ağır və mütəşəkkil cinayətkarlığın digər formalarına) yol vermiş şəxslərin əmlakının həbsi və müsadirəsi həcmində və ya digər meyarlara əsasən qiymətləndirildiyindən əmin olmaq üçün xüsusi diqqət ayrılmalıdır. Eyni zamanda, qaytarılmış aktivlərdən necə istifadə olunmasına, məsələn, qaytarılmış aktivləri şəffaf şəkildə investisiya çevirərək yüksək prioritet təşkil edən inkişaf ehtiyaclarına yönləndirmək üçün siyasət və mexanizmlərin yaradılıb-yaradılmadığına əlavə diqqət ayrılmalıdır.⁷⁸

Azərbaycanın "Transparency International" 2019-cu il üzrə Korrupsiya Qavrama İndeksində (KQİ) öz mövqeyini 180 ölkə arasında 152-dən 126-ya endirsə də,⁷⁹ pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkətinə səbəb olan korrupsiya, çirkli pulların yuyulması və digər ağır cinayətlər ciddi problem olaraq qalmaqla ölkənin inkişafına mane ola bilər.⁸⁰ Bu hesabat layihəsinin hazırlanması zamanı əvvəllər yüksək səviyyədə olan korrupsiya problemləri ilə əlaqədar bu məsələ barədə bir neçə mətbuat hesabatının tərtib edilməsindən sonra hansı tədbirlərin görüldüyü məlum olmayıb.⁸¹

3.5 Azərbaycanın mütəşəkkil cinayətkarlıq, korrupsiya və terrorizmin maliyyələşdirilməsi yolu ilə əldə edilən aktivlərin dondurulması, həbsi, müsadirəsi və qaytarılması imkanları

Milli hakimiyyət orqanlarının cinayət yolu ilə əldə edilmiş aktivlərin həbsi və müsadirəsi təcrübəsini təkmilləşdirdiyi görünür. Bu cür tədbirlər 2017-2018-ci illərdə ən azı dörd halda həyata keçirilib. 2017-ci ildə 106.925 ABŞ dolları, 16.845 avro və 1.010.062 AZN dəyərində aktiv barədə müsadirə qərarı çıxarılıb. 2018-ci ildə 5.400 ABŞ dolları, 3.215 avro və 6.687.055 AZN dəyərində aktiv barədə müsadirə qərarı çıxarılıb. Buna üzərinə həbs qoyulmuş və sonradan müsadirə edilmiş zərgərlik məmulatları, torpaq sahələri, mənzillər, nəqliyyat vasitələri, eləcə də digər daşınar və daşınmaz aktivlər daxildir. Çirkli pulların yuyulması ilə bağlı davam edən üç məhkəmə işində 1.361.300 AZN dəyərində aktiv, o cümlədən mənzillər, nəqliyyat vasitələri və torpaq sahələri həbs edilib. Bu cür həbs və müsadirələr Azərbaycan üçün "pul axtarışı"

baxımından mühüm addımlar olmaqla ağır cinayətlər və pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkətinə qarşı daha çox həbsə və müsadirəyə əsaslanan yanaşmanı təşkil edir.⁸² Korrupsiyaya qarşı Mübarizə Baş İdarəsinin məlumatların görə Baş İdarə tərəfindən həyata keçirilmiş tədbirlər nəticəsində 2019-cu ildə 40,3 milyon AZN və 2020-ci ildə 13,2 milyon AZN dəyərində aktivin üzərinə həbs qoyulmuşdur.⁸³

Yuxarıda həbs qoyulmuş, müsadirə edilmiş və qaytarılmış əmlakın həcmi barədə verilən məlumat müsbət tendensiyanı göstərir. "Moneyval" qurumunun 2014-cü il hesabatına və sonrakı hesabatlara əsasən müttəhimin müvafiq dəyərə malik (və qanuni yolla əldə edilmiş ola biləcək) aktivlərinin müsadirəsinə imkan verən mexanizmlər lazımı sayda olmasa da, bu məsələlər, əsasən, həll edilib.⁸⁴

Uzlaşma, işlərin sürətli həlli və aktivlərin qaytarılması ilə bağlı müsbət addımlar

2020-ci ilin may ayında müəyyən cinayətlərdə (məsələn, fırıldaqçılıq, təbii qaz, su, elektrik və su borularının mənimsənilməsi və oğurlanması, eləcə də digər iqtisadi xarakterli cinayətlər) ittiham edilən şəxsləri aktivləri qaytarmağa təşviq etmək üçün həyata keçirilən geniş miqyaslı islahatlar çərçivəsində Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinə (Maddə 73-1 və 73-2) düzəliş edilib. Bu cür şəxslər törətdikləri cinayətlərin qurbanlarına kompensasiya ödədikləri təqdirdə məsuliyyətdən azad edilmiş hesab oluna bilərlər. Bu cür cinayətlərə görə cinayətin məsuliyyətindən azad edilmənin dərəcəsi və mümkün olması bu cür fırıldaqçılıq və ya mənimsəmə hallarında ağırlaşdırıcı məqamların olub-olmaması, qurbanlara və ya dövlət büdcəsinə qaytarılan məbləğ və s. kimi amillərdən asılıdır.

Bu hesabat layihəsinin hazırlanması zamanı müvafiq tədbirləri saxlamaqla gəlir gətirən ağır cinayətkarlıqla bağlı bütün hallarda istisnadan daha çox norma kimi müsadirənin genişləndirilməsinin həyata keçirildiyindən əmin olmaq üçün uzunmüddətli mexanizmlərin (məsələn, hüquq mühafizə orqanlarının, prokurorluq xidmətinin və ya məhkəmənin daxili siyasətləri) mövcud olub-olmaması yaxud aktivlərin cəza olmadan müsadirə edilməsi üçün kifayət qədər mexanizmin mövcud olub-olmaması barədə heç bir məlumat olmayıb. Eyni zamanda, qaytarılmış aktivlərin (əgər belə olubsa) idarə edilərək sosial məqsədlə təkrar istifadə və ya yüksək prioritet təşkil edən inkişaf ehtiyacları üçün ayrılması ilə bağlı hansı tədbirlərin görüldüyü barədə məhdud informasiya olub.

4. Azərbaycanca pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkəti və mütəşəkkil cinayətkarlığın təsirləri və vurduğu zərərlər

4.1 Giriş

Pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkəti bizi təhlükəsizlik və ədliyyədən tutmuş səhiyyə və təhsil kimi təməl sosial xidmətlərə qədər zəruri dövlət xidmətlərinin maliyyələşdirilməsi üçün istifadə oluna biləcək resurslardan məhrum edir. Pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkəti həmçinin maliyyə sistemlərini və iqtisadi potensialı zəiflədərək dayanıqlı iqtisadi inkişafı yavaşladır. Bu cür proseslər əksər ölkələrdə baş versə də, resurs bazasının və bazarların daha kiçik olduğunu nəzərə alsaq, inkişaf etməkdə olan ölkələrə sosial-iqtisadi təsir daha böyük olur.⁸⁵

Pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkəti ölkənin dayanıqlı inkişafı maliyyələşdirmək üçün öz resurslarını cəlb etmək, saxlamaq və səfərbər etmək qabiliyyətinə birbaşa təsir göstərə bilər.⁸⁶ Pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkətinin həcmi müzakirə etməklə yanaşı, bu prosesin vurduğu zərərlərin geniş və çoxsəviyyəli xarakterini başa düşmək və ələ almaq da bərabər şəkildə mütləqdir.⁸⁷ Yalnız gəlirlərin itirilməsi ilə məhdudlaşmayan təsirləri nəzərə aldıqda aydın olur ki, pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkəti inkişaf məqsədlərinə geniş miqyaslı və çoxsaxəli mənfi təsir göstərir.⁸⁸ Daha dəqiq desək, pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkəti 2030-cu ilədək Dayanıqlı İnkişaf Məqsədlərinə (DİM-lər) nail olmaq qabiliyyətinə birbaşa və ciddi şəkildə təsir göstərə bilər.⁸⁹

4.2 Zərərin növləri

Pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkəti ölkənin iqtisadi və sosial inkişafın bir çox yolla təsir göstərir. Ölkənin daxilinə və xaricinə (eləcə də ölkə daxilində) sənədləşdirilməmiş sərvət axını dövlət gəlirlərinə ciddi təsi göstərir. Əks halda bu sərvətdən dövlət xərclərini qarşılamaq, o cümlədən iqtisadi islahatların digər formalarına investisiya qoymaq üçün istifadə oluna bilərdi. Bununla belə, pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkətinin vurduğu zərər sadəcə dövlət gəlirlərinin itirilməsi ilə məhdudlaşmır. İƏİT-in qiymətləndirməsinə əsasən pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkəti ölkəyə zərərin müxtəlif kateqoriyaları ilə, o cümlədən iqtisadi, sosial, fiziki formada və dövlət idarəçiliyinə təsir formasında təsir göstərə bilər.⁹⁰

Pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkəti və mütəşəkkil cinayətkarlıq dövlət rəsmiləri, dövlət qurumları və qanunun aliliyinə oln inamı sarsıdır. İnam, vətəndaş

fəallığı və sosial kapitalın aşağı səviyyədə olması inkişafa mane ola və mütəşəkkil cinayətkarlıq qruplarını daha gücləndirə bilər.⁹¹ Bu, siyasi qeyri-sabitliyi artıran və dövlət idarəçiliyini zəiflədən zərərli tsikl yaradır. Korrupsiyanın inkişaf etməkdə olan ölkələri zərəri də böyükdür. Dünya İqtisadi Forumunun hesablamalarına görə korrupsiya inkişaf etməkdə olan ölkələrə ildə 1,26 trilyon dollara başa gəlir.⁹²

Korrupsiya yalnız pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkətinə birbaşa səbəb olmur (məsələn, bank fırıldaqçılığı, mənimsəmə), həm də mütəşəkkil cinayətkarlıq fəaliyyətinin inkişaf edə biləcəyi mühit yaradır. Bu ikisi bir-birini gücləndirir.⁹³ Mütəşəkkil cinayətkarlıq qrupları korrupsiya nəticəsində dövlət qurumlarının zəifləməsindən istifadə edərək bir çox halda fayda əldə edə və siyasi güc qazana bilərlər.⁹⁴ Bu, mütəşəkkil cinayətkarlıq qruplarının korrupsiyadan faydalandığı mühit yaradaraq həm cinayətkarlıq, həm də korrupsiyanı gücləndirə və şiddətləndirə bilər. Korrupsiya həmçinin məhkəmə-hüquq sisteminin cinayət fəaliyyətinə verdiyi cəzanın əhəmiyyətini azaldaraq hüquq sisteminin hər hansı real əngəlləyici təsirini yumşalda bilər.

1,26 trilyon ABŞ dolları ilə nələr edilə bilərdi?

Korrupsiyanın vurduğu böyük zərəri göstərmək üçün deyə bilərik ki, 1,26 trilyon ABŞ dolları gündə 1,25 ABŞ dollarından daha az pulla dolanan 1,4 milyon insanın statusunu yoxsulluq həddindən yuxarı səviyyəyə qaldırmağa və ən azı altı il onları bu səviyyədə saxlamağa kifayət edəcək qədər böyük məbləğdir. Bundan əlavə, UNCTAD 2020-ci ilin mart ayında təklif edib ki, COVID-19 böhranından əziyyət çəkən ölkələrə yardım etmək üçün 1 trilyon ABŞ dolları dəyərində vəsait dövriyyəyə buraxılaraq mühüm təcili tibbi yardımlar və sosial yardım proqramları üçün vəsait ayrılınsın.

Mənbə: Şon Fleminq. "Korrupsiya inkişaf etməkdə olan ölkələrə hər il 1,26 trilyon ABŞ dollarına başa gəlir, ancaq Avropa, Orta Şərq və Afrika ölkələrinin yarısı bunun məqbul rəqəm olduğunu düşünür." Dünya İqtisadi Forumu, 9 dekabr 2019-cu il.

İqtisadi zərər

İqtisadi zərər ölkə iqtisadiyyatına birbaşa və dolaylı təsirdir. Birbaşa formada pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkəti qanuni iqtisadiyyatdan vəsaitlərin kənara axıtılmasına səbəb olur və dövləti inayət fəaliyyətinin qarşısını olaraq cavab tədbirləri görmək, qurbanların müalicəsini həyata keçirmək və ya onlara kompensasiya ödəmək üçün daha çox resurs

ayırmağa məcbur edə bilər. Dolayı formada pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkəti iqtisadi mühitə, rəqabət qabiliyyətinə, investisiya qoyuluşuna və sahibkarlığa zərər vurur.⁹⁵

Bundan əlavə, pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkəti nəticəsində vergi gəlirlərinin və resursların kənara axıdılması büdcəyə ciddi təsir göstərərək büdcə kəsrini artırır. Maliyyə resurslarının itirilməsi bütün vətəndaşların, o cümlədən əhəlinin çox yoxsul təbəqə kimi ən həssas qruplarının rifahı və imkanlarını yaxşılaşdırmaq üçün nəzərdə tutulmuş təməl sosial xidmətlər və infrastruktur proqramlarının genişləndirilməsinə mane olur.⁹⁶

Pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkəti həmçinin maliyyə sistemlərini zəiflədərək insanların oğurlanmış aktivləri gizlətməsinə, vergilərdən yayınmasına, valyuta devalvasiyasının mənfi təsirlərindən qaçmasına imkan yaradır. İnsanlara və yerli iqtisadiyyatlara fayda vermək əvəzinə pul xaricdə vergi sığınacaqların yaranmasına gətirib çıxara bilər.⁹⁷ Bəzi hallarda bu, siyasi gücə və əhəlinin əksəriyyəti üzərində təsirə malik olan, yerli iqtisadiyyatı və sosial xidmətləri inkişaf etdirmək üçün az sayda (əgər varsa) həvəsləndirici tədbir həyata keçirən azlığın formalaşmasına səbəb olur.⁹⁸

Cəmiyyətə və dövlət idarəçiliyinə dəyən zərər

Sosial zərər sosial gərginlikləri, eləcə də iqtisadi və ya sosial marjinalaşmanı yaradır və ya gücləndirir.⁹⁹ Pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkəti əhəlinin həssas qruplarını mütəşəkkil cinayətkarlıq fəaliyyətində iştirak etməyə və ya bu cür fəaliyyətin qurbanı olmağa təşviq edərək cəmiyyətlərə təsir göstərə bilər. BMT-nin İnsan İnkişafı Hesabatında xəbərdarlıq edilir ki, pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkəti "dövlət idarəçiliyini zəiflədərək istehlak, investisiya qoyuluşu və sosial xərcləmələri azaldaraq, kollektiv qabiliyyətlərin uzunmüddətli formalaşma prosesinə və insan inkişafının genişlənməsinə mənfi təsir göstərərək" insan inkişafına mane olur.¹⁰⁰ Bu səbəbdən pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkətinin qarşısının alınması sosial və inkişaf ehtiyaclarının yaxşılaşdırılmasında faydalı ola bilər.

Pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkəti cəmiyyətə həmçinin siyasi qurumları sarsıdaraq və bununla da insanların milli qurumlara inamını azaldaraq zərər vurur. Bu, həmçinin "struktura və ya dövlət idarəçiliyinə zərər" kimi tanınır.¹⁰¹

Dövlətin nüfuzuna o zaman zərər vurulur ki, qanun pozulur və hökumət bu cür cinayətə effektiv cavab verə bilmir.¹⁰² Struktura və dövlət idarəçiliyinə dəyən zərər dövlət idarəçiliyinin keyfiyyətinə, sosial müqavilənin qanuniliyinə, qanunun aliliyinə və inkişaf prosesinə korrupsiya, mütəşəkkil cinayətkarlıq, pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkəti və cəzasızlıq nəticəsində dəyər zərəri əhatə edir.¹⁰³

Zərərin bu növü, məsələn, DİM-lərin 16-cı məqsədinə nail olunmasına, dayanıqlı inkişaf üçün sülhsevər və inklüziv cəmiyyətlərin təşviq edilməsinə, hər kəsin ədalət məhkəməsinə çıxışının təmin edilməsi, eləcə də bütün səviyyələrdə effektiv, cavabdeh və inklüziv qurumların yaradılmasına mane olur.¹⁰⁴ Məsələn, pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkətinin yüksək səviyyəsi ilə korrupsiyanın yüksək səviyyələrinin birləşməsi xidmətlərin göstərilməsinin zəifləməsinə və səhiyyə sektorunda həyata keçirilən proqramlar kimi Azərbaycan hökumətinin proqramlarından vəsaitlərin yayınmasına gətirib çıxara bilər. Eyni zamanda, mütəşəkkil cinayətkarlığa nəzarət etmək üçün hüquqi mühafizə və sərhəd nəzarəti kimi təhlükəsizlik prioritetləri üzrə xərclərin artırılması zərurəti məhdud dövlət resurslarının səhiyyə və təhsil kimi sosial sahələrə investisiya qoyuluşlarından yayınmasına səbəb ola bilər.¹⁰⁵

İqtisadi və siyasi xadimlərlə birlikdə vətəndaş cəmiyyəti qanunun aliliyinin müdafiəsi və inkişaf etdirilməsində vacib rola malikdir. Güclü və bacarıqlı dövlət qurumlarının və vətəndaş cəmiyyəti insanları əksər qanunsuz fəaliyyətlərdən çəkindirir və pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkətinin artmasına mane olur. Məsələn, şəffaf vergi sistemi və dövlət xərclərinin sağlam idarə olunması vergidən yayınmaqdan çəkindirir, hökumət daxilində sağlam vicdanlılıq və hesabatlılıq mədəniyyəti həm cinayət fəaliyyətinə, həm də etik pozuntulara tətbiq olunan real sanksiyalarla birlikdə maraqların toqquşması ilə bağlı ehtimalların qarşısının alınması və idarə edilməsi üçün vacib olmaqla korrupsiyadan çəkindirmək üçün güclü alət kimi çıxış edə bilər.¹⁰⁶

Yoxsulluq və bərabərsizlik mütəşəkkil cinayətkarlıq, xüsusilə, insan alveri, saxta malların qaçaqmalçılığı və korrupsiya hallarının artması ilə əlaqəlidir. Azərbaycanda narkotik vasitələrin qanunsuz dövriyyəsi və insan alverini həyata keçirən, o cümlədən çirkli pulların yuyulması və korrupsiya ilə məşğul olan qruplar¹⁰⁷ birlikdə insan inkişafına, bununla da cəmiyyətə və dövlət idarəçiliyinə ciddi təsir göstərir.¹⁰⁸

Fiziki zərər

Pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkəti həmçinin insanların fiziki və psixoloji sağlamlığına zərər vurur.¹⁰⁹ Pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkəti və mütəşəkkil cinayətkarlıq, məsələn, Azərbaycanda DİM-lərin 3-cü məqsədinə (Bütün yaş qruplarından olan şəxsər üçün sağlam həyat tərzini təmin etmək və rifahı artırmaq) nail olunmasına¹¹⁰ heç də mücərrəd olmayan bir sıra yollarla, o cümlədən narkotik vasitələrin qanunsuz dövriyyəsi nəticəsində narkotik vasitələrdən istifadənin artması yaxud zorakılıqdan istifadə və ya zorakılıq təhlükəsi yolu ilə təsir göstərir.¹¹¹ Azərbaycana dair məlumatlar göstərir ki, narkotik vasitə aludəçilərinin rəsmi sayında artım var. Statistika Komitəsinin məlumatına əsasən ölkədə əvvəlki illə (28.555) müqayisədə 2016-cı ildə 29.448 narkotik vasitə aludəçisi qeydə alınıb. 14.010 nəfərin qeydə alındığı 2000-ci illə müqayisədə Azərbaycanda narkotik vasitə aludəçilərinin sayı iki dəfədən çox artıb.¹¹²

Nəticə etibarilə, narkotik vasitələrdən istifadənin təsiri həmçinin Azərbaycanın səhiyyə sistemində ciddi şəkildə təzyiqli göstərərək onu iqtisadi xarakter daşıyan, ancaq zamanla daha çox zəruri hal alan narkotik vasitələrdən istifadənin qarşısının alınması proqramları, o cümlədən narkotik vasitə aludəçilərinin müalicəsi kimi əlavə yükü daşımağa məcbur edir. Bundan əlavə, narkotik vasitə aludəçiliyi həmçinin Azərbaycanda mütəşəkkil cinayətkarlığın ən geniş yayılmış formalarından biri olan insan alveri formalarının (məsələn, cinsi istismar xarakterli) gücləndirilməsi və davam etdirilməsi ilə bağlı ola bilər.¹¹³

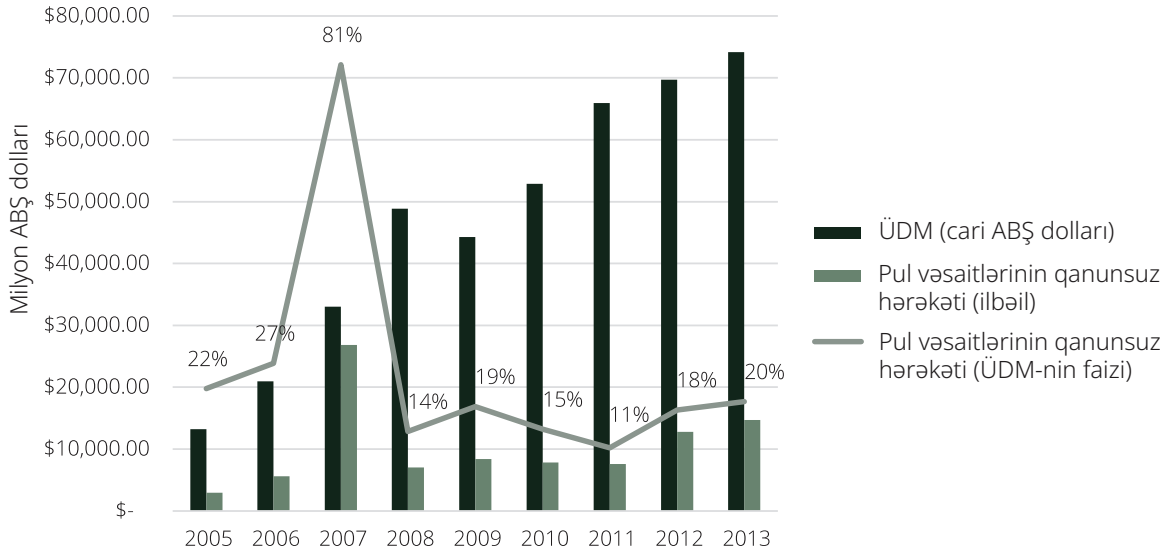
4.3 Azərbaycanda pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkətinin və mütəşəkkil cinayətkarlığın dövlətə və cəmiyyətə birbaşa zərərləri

Pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkəti gizli xarakterə malikdir. Buna görə pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkətinin qiymətləndirilməsi yalnız dolayı yolla əlaqəli məlumatlardan istifadə etməklə həyata keçirilə bilər ki, bu da bu cür qiymətləndirmənin qeyri-dəqiq olmasına

səbəb olur. Bundan əlavə, pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkətinin mövcud iqtisadi məlumat və metodlardan (məsələn, nağd pul əməliyyatları) istifadə etməklə aşkar edilə bilməyən bir çox forması mövcuddur.¹¹⁴ Bu səbəblərdən burada təqdim edilmiş hesablamalar mühafizəkar xarakter daşıya bilər. Bununla belə, bu hesablamalar pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkəti ilə bağlı, əsasən, müşahidə edilməyən problemin bir cəhətini qiymətləndirməyə imkan verir. Bundan başqa, hətta bu cür dinamikaya sahib mühafizəkar hesablama belə Azərbaycan cəmiyyətinə dəyən ciddi təsiri göstərə bilər.

İnkişaf etməkdə olan ölkələrdə pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkəti haqqında proqnozlar bir-birindən əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənir və BMT tərəfindən müxtəlif transmilli cinayət fəaliyyətlərindən əldə edilən gəlirləri hesablamaq üçün müəyyən işlər görülsə də, hələ də ciddi məlumat boşluqları, o cümlədən eynəlxalq maliyyə sistemindən nə qədər qanunsuz gəlirin keçməsi barədə məlumat boşluqları mövcuddur.¹¹⁵ Bununla belə, məsələn Azərbaycan əhalisinin gələcəyi üçün vacib olduğuna görə pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkətinin kollektiv əhəmiyyəti ilə bağlı hər hansı göstərici ölkədə siyasətçilərə, vətəndaşlara və digər maraqlı tərəflərə istiqamətli verilməsində faydalı ola bilər. İnkişaf etməkdə olan ölkələrdə pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkətinin ümumi həcmi 2005-2014-cü illər arasında orta hesabla ildə 7,2-8,1% artaraq 2014-cü ildə 620-970 milyard ABŞ dolları arasında proqnozlaşdırılmış səviyyəyə çatıb.¹¹⁶ Azərbaycanda pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkətinin həcmi 2008-ci ildə 7,06 milyard ABŞ dollarından 2013-cü ildə 14,73 milyard ABŞ dollarına qədər artıb. Bu müddət ərzində ölkədə pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkətinin ümumi həcmi orta hesabla ildə 9,50 milyard ABŞ dolları olmaqla 94,99 milyard ABŞ dollarını keçib.¹¹⁷ Pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkətinə dair hesablamaların ölkə ÜDM-sinin faizinə görə təhlilində yalnız həcm deyil, pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkəti ilə bağlı fərqli perspektiv əks olunub, çünki bu, həmin dinamikanın ölkəyə mümkün təsirini göstərir.¹¹⁸ Azərbaycanda ÜDM-nin faizinə görə pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkətinin həcmi 2008-ci ildən bəri demək olar eyni qalıb (ÜDM-nin 14%-i). Ən aşağı göstərici 2001-ci ildə qeydə alınıb (ÜDM-nin 11%-i). Buna baxmayaraq, proqnozlaşdırılmış qanunsuz pul dövriyyəsi Azərbaycan ÜDM-sinin təxminən 20%-ni təşkil etməyə davam edib. Pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkəti ÜDM-yə nisbət 10%-dən çox olduğu halda ölkə inkişafına ən labüd mühüm əngəldir.¹¹⁹

Azərbaycanda 2008-2013-cü illər üzrə pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkəti (ilbəlil)

Mənbələr: Dünya Bankı ¹²⁰ və GFİ təşkilatından əldə edilmiş məlumatlar əsasında hazırlanıb (2015)¹²¹

Azərbaycan kimi inkişaf etməkdə olan ölkələrdə pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkəti xəstəxana, məktəb, polis, rol və pensiyaların, o cümlədən iş imkanlarının azalması deməkdir.¹²² İƏİT və digər beynəlxalq qurumlar göstərib ki, yeyinti, dövlət əmlakının mənimsənilməsi və dövlət büdcəsinin oğurlanması nəticəsində pul vəsaitlərinin kənara axılması bariz şəkildə “əlavə zərərə” səbəb olur.¹²³

Aktivlərin yalnız qanunsuz pul dövriyyəsi ilə bağlı olan hissəsinin həbsi və müsadirəsinə diqqətin artırılması qaytarılması aktivlərin investisiyaya çevrilərək yüksək prioritet təşkil edən inkişaf ehtiyaclarına effektiv şəkildə yönləndiriləcəyini güman etsək, Azərbaycanda inkişaf prosesinin sürətlənməsinə ciddi təsir göstərəcəkdir. Aşağıdakı bölmə əsas sektorların inkişafı ilə bağlı əsas çətinlikləri, o cümlədən Azərbaycanda pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkəti nəticəsində itirilmiş aktivlərin cəmi 10%-ni geri qaytarmaq mümkün olduğu halda inkişaf imkanlarını müəyyən edir.

4.4 İnkişaf sahəsində problemlər və imkanlar

Azərbaycan iqtisadiyyatının gələcək üçün inkişaf planının məqsədi¹²⁴ keyfiyyətli səhiyyə və təhsil xidmətlərini həyata keçirməklə, əsas strateji xətt kimi əhalinin bütün kateqoriyaları, o cümlədən az gəlirli və az təminatlı ailələr üçün müyəssərliyə diqqət ayırmaqla əhalinin rifahını artırmaqdır.

Əsas prioritet sosial sahələri və insan kapitalını inkişaf etdirmək, təhsil, səhiyyə, hüquq mühafizə və nəqliyyat xidmətlərinin keyfiyyətini artırmaq, sosial müdafiəni gücləndirmək təşkil edir.

Səhiyyə sektoru

Ölkənin artan iqtisadi potensialı səhiyyə sektorunun inkişafını sürətləndirib.¹²⁵ İctimai səhiyyə üçün büdcə ayırmaları 2007-ci ildən bəri əhəmiyyətli dərəcədə artaraq ÜDM-nin 4,7%-indən 2017-ci ildə 6,3%-ə yüksəlib. Bu, əksər tibbi müəssisələrinin tikinti və təmirində ciddi irəliləyişə nail olunması ilə nəticələnib.¹²⁶

Bununla belə, əksər qurumlar və geniş ictimaiyyət hələ də bir sıra səhiyyə problemlərinin həll edilməli olduğunu fərqləndirir. Məsələn, ölkədə böyüklər arasında erkən yaşda ölümün əsas səbəbi ürək xəstəlikləridir.¹²⁷ Ölkədə həmçinin körpələr arasında ölüm faizi yüksəkdir.¹²⁸

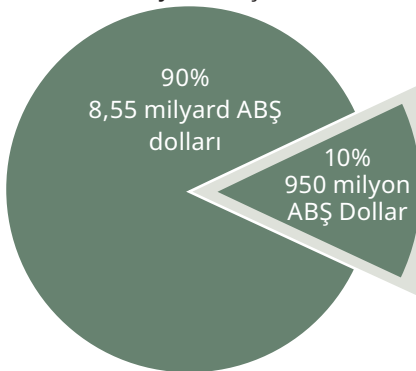
Üçüncü DİM-in 3.2-ci hədəfi (Sağlam həyat tərzini təmin etmək və rifahı yüksəltmək) uşaq ölümünə, o cümlədən 2030-cu ilədək yeni doğulmuş uşaqlar arasında qarşısı alına bilən ölüm hallarının sonlandırılmasına əsaslanır. Bu hədəf çərçivəsində bütün ölkələr körpələr arasında ölüm faizini canlı dünyaya gələn hər 1000 uşaqda 12 və ya daha az ölümə endirməyi qarşısına məqsəd qoyub.¹²⁹ Aİ-yə daxil olan 28 ölkədə körpələr arasında ölüm faizi

2007-ci ildə canlı dünyaya gələn hər 1000 körpədə 4,4-dən 2017-ci ildə 3,6-ya düşsə də, Azərbaycan 2017-ci ildə (canlı dünyaya gələn hər 1000 körpədə 11,8) 2007-ci ildən (canlı dünyaya gələn hər 1000 körpədə 11,6) yüksək olmaqla Avropa Qonşuluq Siyasətinə daxil olan ölkələr arasında rekord körpə ölüm sayının qeydə alındığı yeganə şərq ölkəsi olub.¹³⁰

Əgər Azərbaycan ölkə ərazisində dövrüyyə etməsi təxmin edilən pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkətinin cəmi 10%-nin (təxminən 950 milyon ABŞ dolları) həbsi və müsadirəni prioritetləşdirsəydi, bu, məsələn, Səhiyyə Nazirliyinin il ərzində tibb bacılarına nə qədər vəsaitin xərclənməsinə dair hesablamalarına əsasən 10.000-dən çox tibb bacısının illik əmək haqqı xərclərinin qarşılanmasını mümkün edə bilərdi.¹³¹ Bundan əlavə, bu cür qaytarılmış aktivlərdən ölkə ərazisində hər kvadrat metrə orta hesabla 700 ABŞ dolları düşməklə və hər 120 çarpayılı xəstəxana orta hesabla 20 milyon ABŞ dolları hesabına başa gəlməklə çox sayda 120 çarpayılı (standart tibbi avadanlıqlara təchiz olunmuş) xəstəxananın tikinti xərclərini qarşılamaq üçün istifadə oluna bilərdi.¹³²

Qaytarılmış aktivlər Azərbaycanda səhiyyə xidmətini necə gücləndirə bilər?

Azərbaycanda cinayət fəaliyyəti ilə əlaqədar pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkəti səbəbindən orta illik itkilər (cəmi təxminən 9,50 milyard ABŞ dolları)

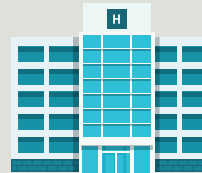

ƏGƏR ÖLKƏDƏ PUL VƏSAİTİNİN QANUNSUZ HƏRƏKƏTİNİN CƏMİ 10%-İ UĞURLA QAYTARILSAYDI, BU VƏSAİTLƏ BUNLAR MALİYYƏLƏŞDİRİLƏ BİLƏRDİ:

Təxminən **10.000** tibb bacısının illik əmək **haqqı xərcləri**

yaxud

47 xəstəxana, hər birində 120 çarpayılı və standart tibbi avadanlıqlar olmaqla

Təhsil sektoru

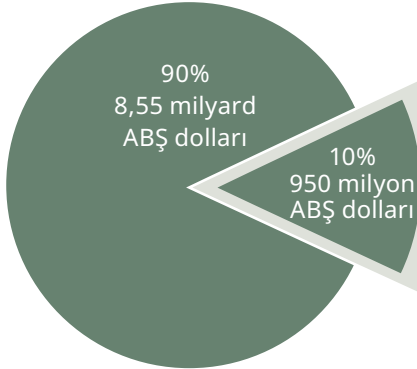
Son illərdə Azərbaycanın təhsil sektorunda irəliləyiş əldə olunub. Məsələn, təhsil üçün ayrılmı büdcə 2003-cü illə müqayisədə beş dəfə artaraq 2011-ci ildə 1,5 milyard AZN-ə çatıb. Bu, məsələn, 10.700 nəfər azərbaycanlının 2007-2015-ci illər arasında xaricdə təhsil almasına imkan verib.¹³³ Eyni zamanda, təhsilin müasirləşdirilməsində ciddi irəliləyiş əldə olunub. Verilən məlumata görə "Xalq kompüterləri" layihəsi çərçivəsində artıq hər 20 tələbədən biri kompüterə sahibdir (2004-cü ildə hər 1063 tələbədən biri kompüterə sahib idi), 10.000-dən çox müəllim kompüterlə təchiz olunub, 1200 təhsil müəssisəsində internet bağlantısı təchiz edilib, 75.000 müəllim və texniki heyət üzvü İKT üzrə təlimdə iştirak edib.¹³⁴

Bununla belə, Azərbaycan hələ də bu sahədə ixtisaslı kadrların cəlb olunması və saxlanılması, o cümlədən çox sayda məktəb və kitabxananın tikilməsi və ya təmir edilməsinə zərurət baxımından inkişafı bağlı çətinliklərlə üzləşir.¹³⁵

Əgər Azərbaycan ölkə ərazisində döviyyə etməsi təxmin edilən pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkətinin cəmi 10%-nin (təxminən 950 milyon ABŞ dolları) həbsi və müsadirəni prioritetləşdirsəydi, bu, orta aylıq əmək haqqı 2460 AZN (təxminən 1448 ABŞ dolları) olmaqla beş il müddətinə 10.000-dən çox tibb bacısının illik əmək haqqı xərclərinin qarşılmasını mümkün edə bilərdi.¹³⁶

Qaytarılmış aktivlər Azərbaycanda təhsil xidmətini necə gücləndirə bilər?

Azərbaycanda cinayət fəaliyyəti ilə əlaqədar pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkəti səbəbindən orta illik itkilər (cəmi təxminən 9,50 milyard ABŞ dolları)

ƏGƏR ÖLKƏDƏ PUL VƏSAİTLƏRİNİN QANUNSUZ HƏRƏKƏTİNİN CƏMİ 10%-İ UĞURLA QAYTARILSAYDI, BU VƏSAİTLƏ BUNLAR MALİYYƏLƏŞDİRİLƏ BİLƏRDİ:

Təxminən **10.000 müəllimin beş il müddətinə** illik əmək haqqı xərcləri

5. Nəticələr və tövsiyələr

Bu araşdırmada pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkətinin və əlaqəli cinayət fəaliyyətlərinin Azərbaycana ciddi mənfi təsiri təhlil edilib, o cümlədən hökumət tərəfindən pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkətinin və qanunsuz yolla əldə edilmiş aktivlərin müsadirəsinin prioritetləşdirilməsi halında əhəmiyyətli dərəcədə qarşılana biləcək sektor ehtiyaclarının bəziləri qeyd olunub. Aktivlərin qaytarılmasına dair effektiv siyasət pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkətinin ölkəyə gələcəkdə vura biləcəyi zərərin yumşaldılması və qarşısının alınması üçün mütləqdir.

Yuxarıda qeyd olunanları nəzərə alaraq bu araşdırmada qanunsuz yolla əldə edilmiş aktivlərin effektiv və şəffaf şəkildə qaytarılması prosesini gücləndirmək, pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkətinə mane olmaq və bu səbəbdən ölkə ərazisində inkişaf prosesini sürətləndirmək üçün milli hakimiyyət orqanları və digər əsas maraqlı tərəflərə aşağıdakı tövsiyələr verilir.

1. Bu cür aktivlərin həbsi və müsadirəsinə, o cümlədən şəffaf şəkildə idarə olunmasını inkişaf etdirən mexanizmləri müəyyən etmək və həyata keçirmək

Aktivlərin həbsi, müsadirəsi, investisiyaya çevrilməsi və vəsaitlərin maksimum şəffaf şəkildə yüksək prioritet təşkil edən inkişaf ehtiyaclarına (vətəndaş cəmiyyəti ilə sıx əməkdaşlıq şəraitində və vətəndaşların müntəzəm rəyləri əsasında müəyyən edilən ehtiyaclar) yönləndirilməsi prosesinin səmərəliliyini artıran mexanizmləri müəyyən etmək və həyata keçirmək.

2. Ölkədə pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkətinə müəyyən edərək cavab tədbirləri görmək üçün nəzarət-yoxlama mexanizmlərini gücləndirmək

Çirkli pulların yuyulması və terrorizmin maliyyələşdirilməsi ilə bağlı riskin, o cümlədən pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkətinə həssas olan sektorların strateji qiymətləndirməsini həyata keçirmək məqsədilə həbs və müsadirə tədbirləri ilə birlikdə gəlir gətirən cinayət fəaliyyətləri səviyyəsi haqqında statistik məlumatların toplanaraq təhlil edilməsi və bu sahədə tədqiqatın gücləndirilməsinə diqqət ayrılmalıdır.

3. Pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkəti, çirkli pulların yuyulması və aktivlərin qaytarılması barədə aydın və konkret siyasi bəyanatlar dərc etmək

Pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkəti və çirkli pulların yuyulması, o cümlədən hökumətin mütəşəkkil

cinayətkarlıq fəaliyyəti ilə bağlı aktivləri həbs və müsadirə etmək prioriteti (müvafiq proses icra edilməklə) ilə bağlı aydın və konkret bəyanat və siyasətlər dərc etmək

4. Cinayət mühakiməsi sistemi çərçivəsində genişləndirilmiş müsadirədən istifadəni norma olaraq müəyyən etmək

Cinayət mühakiməsi sistemi çərçivəsində böyük miqdarda gəlir gətirən müəyyən edilmiş ağır cinayət fəaliyyətinə görə ittiham daxil edildikdən sonra məhkəməyə mütəhəmin, məsələn, ötən beş-on il ərzində əldə edilmiş BÜTÜN gəlir və aktivlərinin hüquq sahibi tərəfindən əmlakın qanuni yollarla, hüquqi yolla əldə edilmiş aktivlərlə və vicdanlı şəkildə edilməsinin sübut edilmədiyi təqdirdə, qanunsuz yolla əldə edilmiş hesab olunacağına dair hüquqi prezumpsiyanın mövcud olması barədə qərar çıxarmaq səlahiyyəti verən genişləndirilmiş müsadirədən istifadənin müstəsna hal deyil, norma kimi qəbul edilib həyata keçirilməsinə diqqət ayrılmalıdır.

5. Hətta aşağıdakı hallarda belə, gəlir gətirən ağır cinayətlər törətməkdə ittiham olunan şəxslərin aktivlərinə qarşı məhkəmə təhqiqatının cinayət mühakiməsi sistemi tərəfindən davam etdirilə bilməsini təmin etmək:

- mütəhəmin məhkəməyə gəlməkdən boyun qaçırır (mütəhəmə qarşı başlatılmış məhkəmə təhqiqatı barədə ona müvafiq qaydada məlumat vermək üçün bütün tədbirlərin görüldüyü dövlət tərəfindən məhkəməyə sübut edilməlidir);
- mütəhəmin cinayət işinin yekunlaşmasından öncə vəfat edir;
- mütəhəmin əqli və ya fiziki cəhətdən qüsurlu olduğu üçün ona qarşı qaldırılmış cinayət işində iştirak edə bilmir.

Yuxarıda göstərilənlərin hər biri hətta aktivlərin digərlərinin adına və ya mülkiyyətində olduğu müəyyən edilsə belə, cinayətin cəzasın qalmaması prinsipinə əsaslanır. Burada bu cür aktivləri vicdanlı şəkildə və bu cür aktivlərin cinayət fəaliyyətinin məhsulu olduğunu bilmədən əldə etmiş şəxslərə istisna edilir.

6. Cinayət mühakiməsi sistemi çərçivəsində əsassız varlanma ilə bağlı məhkəmə təhqiqatından istifadəni norma olaraq müəyyən etmək

Bu hesabat layihəsinin hazırlanması zamanı mövcud olan məlumata əsasən əsassız varlanma və açıqlanmayan

sərvət haqqında qanun layihələri hazırlanıb. Beynəlxalq texniki tövsiyələr nəzərə alınmaqla, dövlət tərəfindən məhkəməyə müvafiq şəxsin aktivlərinin bildirilmiş və ya məqbul hesab olunan gəlirindən artıq olduğunu sübut etməsi şərti ilə, əsassız varlanma və ya açıqlanmayan sərvət haqqında qanunların qəbul edilərək həyata keçirilməsinə diqqət ayrılmalıdır. Bu, cinayət işlərində və ya mülki işlərdə yaxud hər ikisində həyata keçirilə bilər.

7. Cinayət işlərinə baxılması üçün daha çevik mexanizmlər qəbul etmək

Azərbaycanda müttəhimlə razılaşma və ya uzlaşma ilə bağlı qanun mövcud olsa da, (2017 və 2020-ci illərdə Cinayət Məcəlləsinə edilən düzəlişlərə əsasən) prokurorlara və məhkəmə orqanlarına təqdim olunan işlərin sayının həddən artıq çox olmasını nəzərə alaraq müttəhimin nisbətən yüngül cəza qarşılığında dövlət tərəfindən ağır cinayət fəaliyyətinin məhsulu olduğu hesab edilən aktivləri qaytarmağa razılıq verdiyi və/və ya dövlətə digərlərinin törətdikləri ağır cinayətlər və ya qanunsuz yolla əldə etdikləri aktivlər barədə məlumat verdiyi cinayət işlərinin normaya çevrilməsi prosesinin daha sürətləndirilməsinə diqqət ayrılmalıdır. Bu cür mexanizmin mütəşəkkil cinayətkarlıq qruplarının rəhbərləri üçün çalışmamasına diqqət ayrılmalıdır.

8. Mərkəzləşdirilmiş Aktivlərin qaytarılması idarəsi ilə bağlı mexanizmləri qəbul etmək və həyata keçirmək

Aktivlərin qaytarılması idarəsinin (və ya bənzər mexanizmin) hüquq mühafizə orqanlarına (polis və prokurorlar) ağır cinayət fəaliyyətində şübhəli bilinən şəxslərə məxsus olan, o cümlədən əksər şəxslərin aktivləri öz adına leqallaşdırmadığı faktını nəzərə alsaq, onların ailə üzvlərinin və/və ya mümkün şəriklərinin mülkiyyətində olan aktivlər barədə konsolidə edilmiş hesabatlar təqdim etməsinə şərat yaratmaq məqsədilə Xüsusi müsadirə məsələlərinin əlaqələndirilməsi idarəsinin (Baş Prokurorluq yanında) hüquq və əməliyyat bazasının əksəriyyəti vergi orqanı, nəqliyyat vasitələrinin reyestri orqanı, torpaq sahələrinin reyestri orqanı, biznes qeydlərinin arxivi orqanı, cinayət qeydlərinin arxivi orqanının və müvafiq orqanların məlumat bazalarına çıxışı olan vəzifəli şəxsləri bir dam altında birləşdirən mərkəzləşdirilmiş Aktivlərin qaytarılması idarələri baxımından Aİ-də qəbul edilmiş normalara uyğun olmasını təmin etmək üçün idarənin gücləndirilməsinə diqqət ayrılmalıdır.

9. Mərkəzləşdirilmiş Aktivlərin idarə edilməsi idarəsi ilə bağlı mexanizmləri qəbul etmək və həyata keçirmək

Üzərinə həbs qoyulmuş və müsadirə edilmiş aktivlərin şəffaf şəkildə idarə olunması, dəyəri ciddi şəkildə azalan həbs edilmiş aktivlərin açıq hərraca çıxarılması (bu cür satışlardan gələn gəlirlər iş barədə yekun qərar verilənə qədər dövlətə məxsus bank hesabında saxlanmalıdır), o cümlədən, xüsusilə, dövlət müvafiq aktivlərin idarə edilməsini effektiv şəkildə optimallaşdırmaq imkanına sahib olmadıqda müsadirə edilmiş bütün aktivlərin müstəsna hal kimi deyil, bir qayda olaraq açıq hərraca çıxarılması üçün mərkəzləşdirilmiş Aktivlərin idarə edilməsi idarəsinin yaradılmasına diqqət ayrılmalıdır (bu idarə yuxarıda adı çəkilən Xüsusi müsadirə məsələlərinin əlaqələndirilməsi idarəsi ilə birləşdirilə bilər). Aktiv hərraca çıxarılacağı halda günahsız şəxslərin öz işini itərəcəyi yaxud bəzi aktivlərin şəffaf şəkildə optimallaşdırılmış istifadə üçün yerli icmalara və ya dövlət qurumlarına təqdim edilə biləcəyi (məsələn, korrupsiya və ya bu cür əmlakdan sui-istifadə hallarının qarşısını almaq üçün yoxlanışların həyata keçirilməsi şərti ilə, nəqliyyat vasitələrini gizli əməliyyatlar üçün dövlət polisinə) hallarda istisna edilə bilər. Müsadirə edilmiş aktivlərin satışından əldə edilmiş gəlirlərin böyük hissəsinin yüksək prioritet təşkil edən inkişaf ehtiyaclarına (məsələn, məktəblərin klinikaların, infrastrukturaların tikintisi) yönləndirilməsini təmin etmək üçün dövlət siyasətləri mövcud olmalıdır.

10. Əmlakın müsadirəsinə dair mülki işlər üçün qeyri-cəza mexanizmlərini yaratmaq və ya gücləndirmək

Çirkli pulların yuyulması halları ilə bağlı məhkəmə işinə baxılmasının, adətən, uzun illər davam etdiyini və bu səbəbdən mütəşəkkil cinayətkarlıqla əlaqədar əldə edilmiş aktivlərin müsadirəsi barədə yekun məhkəmə qərarının gecikməsinə, eləcə də bunun nəticəsində ictimaiyyətin bir çox halda haqlı olaraq cinayət ədliyyə sisteminin aktivlərin qaytarılması baxımından çox yavaş işlədiyini düşündüyünü nəzərə alaraq aktivlərin həbsi və müsadirəsi ilə bağlı cəza xarakteri daşımayan tədbirləri mexanizminin yaradılması və/və ya gücləndirilməsinə diqqət ayrılmalıdır. Bu cür mexanizmlər yaradılsa və həyata keçirilərsə (buna baxmayaraq, bu cür aktivlər üzərində mülkiyyət hüququ iddia edən hər hansı şəxslə bağlı müvafiq prosedurlar həyata keçirilməlidir), bu aktivlərin müsadirəsi üçün tələb olunan vaxtı bir neçə ildən bir neçə aya qədər azalda bilər. Nəticə etibarilə, məhkəmə sisteminə əhalinin inamı artar, eləcə də yüksək prioritet təşkil edən inkişaf ehtiyaclarının, o cümlədən mütəşəkkil cinayətkarlıq və korrupsiya ilə mübarizəyə görə cavabdeh olan hüquq mühafizə və məhkəmə orqanlarının maliyyələşdirilməsi sürətlənə bilər.

11. Aktivlərin həbsi və müsadirəsinin effektivliyini artırmaq üçün vergi orqanına səlahiyyət vermək

Hesablamalara görə Azərbaycanın hər il 33 milyon ABŞ dollarından çox vergi itirdiyini nəzərə alsaq,¹³⁷ vergi orqanına vergidən yayınma, eləcə də gəlir və aktivlərin açıqlanmaması yolu ilə əldə edilən aktivlərin həbsi və müsadirəsinə daha effektiv şəkildə həyata keçirmək imkanı vermək üçün (müvafiq proses icra edilməklə) həmin orqanın səlahiyyət və imkanlarının artırılmasına diqqət ayrılmalıdır.

12. İstintaq orqanlarının maliyyə informasiyasına çıxış mexanizmlərini gücləndirmək

Çirkli pulların yuyulması və terrorizmin maliyyələşdirilməsi hallarını araşdıran istintaq orqanlarına rəsmi araşdırma başlatmadan ilkin istintaq mərhələsində maliyyə informasiyasına, o cümlədən maliyyə məlumatları, bank hesabları və ya vergi ödənişləri, kommersiya və ya peşə sirri təşkil edən məlumatlara çıxış hüququnun verilməsinə diqqət ayrılmalıdır. Bu, bu cür məlumatlardan sui-istifadə hallarına görə istintaq orqanlarına sanksiyaların tətbiq edilməsinə dair keyfiyyət mexanizmləri ilə müşayiət olunmalıdır.

13. Çoxmillətli şirkətlər üçün hesabat tələblərini gücləndirmək

Çoxmillətli şirkətlərin öz gəlirləri, mənfəətləri, itkiləri, satışları, ödədikləri vergilər və filialları barədə məlumatları açıqlamasını təmin etmək üçün mexanizmlərin gücləndirilməsinə diqqət ayrılmalıdır.

14. Aşağıdakı məqsədlər üçün maliyyə institutlarına nəzarəti gücləndirmək:

- Şübhəli əməliyyatları məruzə etmək;
- Bank hesablarının, şirkətlərin və trestlərin həqiqi ("benefisiar") sahiblərini müəyyən etmək;
- Normalara əməl etməyən maliyyə institutları və digər hesabat verən müəssisələrə effektiv sanksiyalar, o cümlədən ağır cərimələr tətbiq etmək və/və ya bu cür institut və ya müəssisələri (müvəqqəti və ya daimi olaraq) bağlamaq;
- Hesabat verən bütün müəssisələrin şübhəli maliyyə əməliyyatları barədə Maliyyə monitorinq xidmətinə hesabat verməsini təmin etmək.

15. Korrupsiya ilə mübarizə üzrə monitorinq və maarifləndirmə planlarını gücləndirmək

Səhiyyə və təhlükəsizlik sektorları kimi korrupsiyaya meyilli olan sektorlar üçün korrupsiya ilə mübarizə üzrə maarifləndirmə planları və tədbirlərinin gücləndirilməsinə, o cümlədən bu tədbirlərin həyata keçirilməsinə müvafiq vəsait ayırmaqla müxtəlif hədəf qrupları üçün fəaliyyətlərin uyğunlaşdırılmasına diqqət ayrılmalıdır.

16. Etik davranışları təşviq edən, o cümlədən məhkəmə orqanlarının üzvləri üçün potensialın artırılması prosesini gücləndirmək

Hakimlər üçün etik davranışlar üzrə sistemativ və davamlı təlim proqramlarının yaradılmasına diqqət ayrılmalıdır. Təlimə maraqların toqquşması, uyğun gəlməyən fəaliyyətlər, maliyyə məlumatlarının açıqlanması tələbləri, hədiyyə siyasətləri və korrupsiyanın məruzə edilməsi kimi mövzular daxil edilməlidir. Mexanizmlər yalnız korrupsiyanın qarşısının alınması və məruzə edilməsinə deyil, həm də etik davranışın stimullaşdırılmasına əsaslanmalıdır.

17. Vətəndaş cəmiyyəti ilə dialoqu (və dialoqa effektiv cavabları) təşviq etmək

Xüsusilə, qaytarılmış aktivlərin hansı sahələrə yönləndirilməli olduğu barədə vətəndaş cəmiyyəti və vətəndaşlarla müntəzəm dialoqun qurulması və onların rəylərinin alınması mexanizmlərin gücləndirilməsinə xüsusi diqqət ayrılmalıdır, çünki bu, insanlarda qaytarılmış aktivlərin idarə olunması və paylanmasının şəffaflığına olan inamı artırmağa kömək edəcəkdir.

18. Qanunsuz yolla əldə edilmiş aktivlərin izlənməsi, dondurulması, həbsi, müsadirəsi və qaytarılması ilə bağlı transsərhəd əməkdaşlığı gücləndirmək

Xüsusilə, digər ölkələrin polis və prokurorluq orqanlarının əlaqədar şəxsləri ilə mütəşəkkil cinayətkarlıq (və korrupsiya) yolu ilə əldə edilmiş aktivlərin izlənməsi, dondurulması, həbsi, müsadirəsi və qaytarılması ilə bağlı müntəzəm üz-üzə dialoq və gözləmə rejimində olan məhkəmə işlərinin sürətli həlli vasitəsilə regional və beynəlxalq əməkdaşlığın gücləndirilməsinə diqqət ayrılmalıdır. Buna misal olaraq hər iş üçün fərdi olmaqla transsərhəd əməkdaşlığın stimullaşdırılması vasitəsi kimi müsadirə edilmiş aktivlərin birgə istifadəsinə dair müqavilələr göstərilə bilər.

Bibliografiya

- 1 Hunter, Marcena. *Measures That Miss the Mark: Capturing Proceeds of Crime in Illicit Financial Flows Models*. 2018, <https://globalinitiative.net/analysis/capturing-proceeds-of-crime-in-illicit-financial-flows-models/>.
- 2 UNECA. *Illicit Financial Flows Report of the High Level Panel on Illicit Financial Flows from Africa*. 2015, <https://repository.uneca.org/handle/10855/22695>.
- 3 Aziani, Alberto. *Illicit Financial Flows*. 1st ed., Springer International Publishing, 2018, doi:10.1007/978-3-030-01890-0.
- 4 Hunter, Marcena. *Measures That Miss the Mark: Capturing Proceeds of Crime in Illicit Financial Flows Models*. 2018, <https://globalinitiative.net/analysis/capturing-proceeds-of-crime-in-illicit-financial-flows-models/>.
- 5 *Eyni mənbədən.*
- 6 OECD. *Illicit Financial Flows THE ECONOMY OF ILLICIT TRADE IN WEST AFRICA*. 2018, doi:10.1787/9789264268418-en.
- 7 FATF. *Money Laundering - Financial Action Task Force (FATF)*. <https://www.fatf-gafi.org/faq/moneylaundering/>. Accessed 12 Feb. 2021.
- 8 European Commission. *COM (2020) 605 Final. COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE EUROPEAN COUNCIL, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS on the EU Security Union Strategy*. 2020, <https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/communication-eu-security-union-strategy.pdf>.
- 9 European Commission. *Anti-Corruption Report*. 2021, https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/organized-crime-and-human-trafficking/corruption/anti-corruption-report_en.
- 10 IMF. *Corruption: Costs and Mitigating Strategies*. 2016, <https://www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2016/sdn1605.pdf>.
- 11 Fleming, Sean. "Corruption Costs Developing Countries \$1.26 Trillion Every Year - yet Half of EMEA Think It's Acceptable." *World Economic Forum*, 9 Dec. 2019, <https://www.weforum.org/agenda/2019/12/corruption-global-problem-statistics-cost/>.
- 12 OECD. *Illicit Financial Flows from Developing Countries: Measuring OECD Responses*. 2014, https://www.oecd.org/corruption/Illicit_Financial_Flows_from_Developing_Countries.pdf.
- 13 Buna, məsələn, təqsirləndirilən şəxsin qanunsuz yolla əldə etdiyi aktivlərin azaldılmış cəza əvəzinə qaytarılmasını tələb edən məhkəmə sövdələşməsi, bərişiq və ya digər həll variantları üçün mexanizmlər; əmlaka qarşı paralel icraata imkan verən mexanizmlər, genişləndirilmiş müsadirədən istifadə mexanizmləri və ya təqsirləndirilən şəxsin qanuni yolla əldə etdiyi əmlakın müsadirə edilməsi barədə əmlər (burada dövlət qanunsuz əldə edilən əmlak tapmaq üçün bütün zəruri tədbirləri gördüyünü nümayiş etdirir) daxil ola bilər.
- 14 Bunlara çox vaxt bəzi əmlakların qanunsuz fəaliyyətin məhsulu olduğunu sübut etmək üçün daha az sübut yükü ilə də olsa, Dövlətin üzərinə hələ də ilkin yük qoyan müsadirə ilə bağlı mülki məhkəmə işləri daxildir.
- 15 Məsələn, Antiqua və Barbuda, Avstriya, Kanada, Kolumbiya, Fransa, Honkonq, İtaliya, Hollandiya, Yeni Zelandiya, İngiltərə, Sinqapur və İsveçrə.
- 16 Məsələn, Kolumbiya, İtaliya, Niderland və ABŞ. Buna baxmayaraq, bir sıra yurisdiksiyaların əmlakı ələ keçirmək və müsadirə etməkdə səriştəli olduqları sübut olunsa da, ələ keçirilmiş və müsadirə edilmiş əmlakların Sorğulayan Dövlətlərə (qanunsuz sərvətin ilkin olaraq mütəşəkkil cinayət əməli və ya korrupsiya ilə əldə olunan ölkələr) qaytarılması baxımından onlar olduqca səriştəsizdir.
- 17 Department of Economic and Social Affairs. *Goal 16*. <https://sdgs.un.org/goals/goal16>. Accessed 12 Feb. 2021; see also United Nations. *Addis Ababa Action Agenda of the Third International Conference on Financing for Development Addis Ababa Action Agenda of the Third International Conference on Financing for Development*. July 2015.
- 18 *Eyni mənbədən.*
- 19 UN Stats. *Goal 16*. 2018, <https://unstats.un.org/sdgs/tierIII-indicators/files/Tier3-16-04-01.pdf>.
- 20 OECD. *Illicit Financial Flows from Developing Countries: Measuring OECD Responses*. 2014, https://www.oecd.org/corruption/Illicit_Financial_Flows_from_Developing_Countries.pdf; and European Commission. *COM (2019) 370 Final, Report from the Commission to the European Parliament and the Council on the Assessment of the Risk of Money Laundering and Terrorist Financing Affecting the Internal Market and Relating to Cross-Border Activities*. 24 July 2019, https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/supranational_risk_assessment_of_the_money_laundering_and_terrorist_financing_risks_affecting_the_union_-_annex.pdf.
- 21 Məsələn, baxın: *CARIN - the Asset Recovery Network*. <https://www.carin.network/>. Accessed 12 Feb. 2021.
- 22 The World Bank. *Azerbaijan | Data*. <https://data.worldbank.org/country/azerbaijan>. Accessed 1 Mar. 2021.
- 23 1 ABŞ dolları BMT-nin 2021-ci ilin mart ayı üçün nəzərdə tutulmuş məzənnəsinə görə 1,699 AZN-ə bərabərdir. Available at: UN Treasury. *UN Operational Rates of Exchange - Rates*. <https://treasury.un.org/operationalrates/OperationalRates.php>. Accessed 1 Mar. 2021.

- 24 Azernaijan.az. Azerbaijan. <https://azerbaijan.az/en/information/101>. Accessed 1 Mar. 2021.
- 25 International Monetary Fund. *World Economic Outlook, April 2020: The Great Lockdown*. Apr. 2020, <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/04/14/weo-april-2020>.
- 26 The World Bank. Azerbaijan | Data. <https://data.worldbank.org/country/azerbaijan>. Accessed 1 Mar. 2021.
- 27 International Monetary Fund. *World Economic Outlook, April 2020: The Great Lockdown*. Apr. 2020, <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/04/14/weo-april-2020>.
- 28 The World Bank. Azerbaijan | Data. <https://data.worldbank.org/country/azerbaijan>. Accessed 1 Mar. 2021.
- 29 According to the latest economic studies by COFACE (2020). See: COFACE. *Azerbaijan / Economic Studies*. <https://www.coface.com/Economic-Studies-and-Country-Risks/Azerbaijan>. Accessed 1 Mar. 2021.
- 30 The World Bank. Azerbaijan | Data. <https://data.worldbank.org/country/azerbaijan>. Accessed 1 Mar. 2021.
- 31 Wescott, Clay, et al. "Azerbaijan: World Bank Country-Level Engagement on Governance and Anticorruption." *IEG Working Paper Series*, 2011, <http://documents1.worldbank.org/curated/en/868811468003346843/pdf/667680NWP00PUB0GACAzerbaijanWPFinal.pdf>.
- 32 ADB. *Azerbaijan Risk Assessment Report and Risk Management Plan*. 2018, <https://www.adb.org/sites/default/files/linked-documents/cps-aze-2014-2018-sd-03.pdf>.
- 33 The World Bank. Azerbaijan | Data. <https://data.worldbank.org/country/azerbaijan>. Accessed 1 Mar. 2021.
- 34 INTERPOL. Azerbaijan. <https://www.interpol.int/Who-we-are/Member-countries/Europe/AZERBAIJAN>. Accessed 1 Mar. 2021.
- 35 United States Department of State. *International Narcotics Control Strategy Report Volume II*. Mar. 2020, <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/03/Tab-2-INCSR-Vol-2-508.pdf>.
- 36 U.S. Department of State Overseas Security Advisory Council. *Azerbaijan 2020 Crime & Safety Report*. 6 May 2020, <https://www.osac.gov/Country/Azerbaijan/Content/Detail/Report/6c4c0264-f96b-4474-8221-189e2a26a68e>.
- 37 MONEYVAL. MONEYVAL (2018)26-ANALYSIS, 4th Round Mutual Evaluation of Azerbaijan Exit Follow-up Report Submitted to Moneyval. 26 Nov. 2018, <https://rm.coe.int/4th-round-mutual-evaluation-of-azerbaijan-follow-up-report-submitted-b/1680934a1a>.
- 38 U.S. Department of State. *2015 Trafficking in Persons Report - Azerbaijan*. 27 July 2015, <https://www.refworld.org/docid/55b73c17e.html>.
- 39 U.S. Department of State. *Trafficking in Persons Report*. June 2017, <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2019/02/271339.pdf>.
- 40 U.S. Department of State. *2016 Trafficking in Persons Report Country Narrative: Azerbaijan*. 2016, <https://2009-2017.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/countries/2016/258718.htm>. Həmçinin baxın: Secretariat of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings. *Report Submitted by the Authorities of Azerbaijan on Measures Taken to Comply with Committee of the Parties Recommendation CP (2018)24 on the Implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings*. 9 Nov. 2019, <https://rm.coe.int/cp-2019-01-azerbaijan/16809eb4f7>.
- 41 Bu tədqiqatın hazırlanmasından etibarən.
- 42 U.S. Department of State. *2016 Trafficking in Persons Report Country Narrative: Azerbaijan*. 2016, <https://2009-2017.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/countries/2016/258718.htm>.
- 43 U.S. State Department. *Country Reports on Terrorism 2019*. 2019, <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/06/Country-Reports-on-Terrorism-2019-2.pdf>.
- 44 MONEYVAL. MONEYVAL (2018)26-ANALYSIS, 4th Round Mutual Evaluation of Azerbaijan Exit Follow-up Report Submitted to Moneyval. 26 Nov. 2018, <https://rm.coe.int/4th-round-mutual-evaluation-of-azerbaijan-follow-up-report-submitted-b/1680934a1a>.
- 45 Eyni mənbədən.
- 46 Conrad, Jurgen F. *Azerbaijan: Financial Sector Assessment ADB Central and West Asia Working Paper Series*. Dec. 2012, <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/30098/azerbaijan-financial-sector-assessment.pdf>. 2021-ci ilin mart ayında UNICRI-yə (BMT-nin Regionlararası Cinayət və Ədliyyə Tədqiqat İnstitutu) əlavə məlumat verilib
- 47 MONEYVAL. MONEYVAL (2018)26-ANALYSIS, 4th Round Mutual Evaluation of Azerbaijan Exit Follow-up Report Submitted to Moneyval. 26 Nov. 2018, <https://rm.coe.int/4th-round-mutual-evaluation-of-azerbaijan-follow-up-report-submitted-b/1680934a1a>.
- 48 International Crisis Group. *AZERBAIJAN: INDEPENDENT ISLAM AND THE STATE*. 2008, <https://www.refworld.org/pdfid/47e90d992.pdf>.
- 49 Bu hadisələrdən biri də Bakıda keçirilən Avroviziya mahnı müsabiqəsi zamanı hücumla cəhd idi, lakin səlahiyyətli qurumlar bu hücumun qarşısını almağa müvəffəq oldular və 9 nəfərin mühakimə olunmasına səbəb olan cinayət işi başlandı.
- 50 U.S. State Department. *Country Reports on Terrorism 2019*. 2019, <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/06/Country-Reports-on-Terrorism-2019-2.pdf>.
- 51 Eyni mənbədən.
- 52 Eyni mənbədən.
- 53 United Nations Secretary-General. *Secretary-General's Remarks to the Security Council on the COVID-19 Pandemic [as Delivered]* | United Nations Secretary-General. 9 Apr. 2020, <https://www.un.org/sg/en/content/sg/statement/2020-04-09/secretary-generals-remarks-the-security-council-the-covid-19-pandemic-delivered>.
- 54 FATF. *COVID-19-Related Money Laundering and Terrorist Financing Risks and Policy Responses*. May 2020, <https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/COVID-19-AML-CFT.pdf>.

- 55 Risk & Compliance Portal. *Corruption in Azerbaijan | Azerbaijan Corruption Report & Profile*. <https://www.ganintegrity.com/portal/country-profiles/azerbaijan/>. Accessed 9 Mar. 2021.
- 56 Transparency International. *Overview of Corruption and Anti-Corruption in Azerbaijan*. 2017, <https://knowledgehub.transparency.org/helpdesk/azerbaijan-overview-of-corruption-and-anti-corruption>.
- 57 Transparency International. *The Azerbaijani Laundromat One Year on: Has Justice Been Served?* 1 Oct. 2018, <https://www.transparency.org/en/news/the-azerbaijani-laundromat-one-year-on-has-justice-been-served>.
- 58 Eyni mənbədən.
- 59 Eyni mənbədən.
- 60 Transparency International. *Corruption Perceptions Index 2016 for Azerbaijan*. <https://www.transparency.org/en/cpi/2016/index/aze>. Accessed 9 Mar. 2021.
- 61 Transparency International. *Transparency International Is a Global Movement with One Vision: A World in Which Government*. 2015, https://images.transparencycdn.org/images/2019_CPI_Report_EN.pdf.
- 62 Eyni mənbədən.
- 63 UNODC. *The Indicator Framework for SDG Target 16.4*. https://www.unodc.org/documents/commissions/CCPCJ/CCPCJ_Sessions/CCPCJ_28/Brown-bag-lunches/Brown_bag_lunch_Angela_Me4.pdf. Accessed 9 Mar. 2021. Also see: United Nations. *International Cooperation to Combat Illicit Financial Flows and Strengthen Good Practices on Asset Returns | General Assembly of the United Nations*. 16 May 2019, <https://www.un.org/pga/73/event/international-cooperation-to-combat-illicit-financial-flows-and-strengthen-good-practices-on-asset-returns/>.
- 64 Baxın: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-14189-2020-INIT/en/pdf>.
- 65 Baxın: https://www.opengovpartnership.org/wp-content/uploads/2020/03/Azerbaijan_Action-Plan_2020-2022.pdf.
- 66 Baxın: <http://www.fiu.az/eng/wp-content/uploads/2014/10/National-Action-Plan-on-combating-legalization-of-criminally-obtained-funds-or-other-property-and-financing-of-terrorism-for-2017-2019.pdf>.
- 67 FMS tərəfindən UNICRI-yə 2021-ci ilin may ayında təqdim edilən məlumat.
- 68 Council of Europe. *PGG II ANNUAL REPORT ANNUAL REPORT*. 31 Dec. 2019, <https://rm.coe.int/eu-jp-2341-pgg-annual-report-2019-azerbaijan/16809e27a4>.
- 69 Bu Fəaliyyət Planında Avropa Şurası və Azərbaycanın dövlət qurumları əməkdaşlıq proqramları vasitəsilə məhkəmə və prokurorluq orqanlarının səmərəliliyini, hesabatlılığını və şəffaflığını artırmağa, digər cinayət növləri arasında korrupsiya, çirkli pulların yuyulması və kibercinayətlərə qarşı mübarizəni gücləndirməyə yönəlmiş birgə islahatlar həyata keçirmək barədə razılığa gəldilər.
- 70 Baxın: <http://www.fiu.az/eng/>.
- 71 FMS tərəfindən UNICRI-yə 2021-ci ilin may ayında təqdim edilən məlumat.
- 72 Anti-Money Laundering Forum. *IBA Anti-Money Laundering Forum - Azerbaijan*. 2014, <https://www.anti-moneylaundering.org/asiapacific/azerbaijan.aspx>.
- 73 MONEYVAL. *MONEYVAL (2018)26-ANALYSIS, 4th Round Mutual Evaluation of Azerbaijan Exit Follow-up Report Submitted to Moneyval*. 26 Nov. 2018, <https://rm.coe.int/4th-round-mutual-evaluation-of-azerbaijan-follow-up-report-submitted-b/1680934a1a>.
- 74 Baxın: <https://rm.coe.int/4th-round-mutual-evaluation-of-azerbaijan-follow-up-report-submitted-b/1680934a1a>. p. 11,
- 75 Baxın: <https://www.knowyourcountry.com/azerbaijan1111>.
- 76 Financial Monitoring Service of the Republic of Azerbaijan. *ORDER OF THE PRESIDENT OF THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN*. 18 Nov. 2016, <http://www.fiu.az/eng/wp-content/uploads/2014/10/National-Action-Plan-on-combating-legalization-of-criminally-obtained-funds-or-other-property-and-financing-of-terrorism-for-2017-2019.pdf>.
- 77 Eyni mənbədən.
- 78 Eyni mənbədən.
- 79 Transparency International. *Corruption Perceptions Index 2019 for Azerbaijan - Transparency.Org*. 2019, <https://www.transparency.org/en/cpi/2019/index/aze>.
- 80 Məsələn, "Azərbaycan Camaşırxanası" hallarına dair çoxsaylı hesabatlarla baxın: <https://www.transparency.org/en/news/the-azerbaijani-laundromat-one-year-on-has-justice-been-served>; <https://www.theguardian.com/world/2017/sep/04/everything-you-need-to-know-about-the-azerbaijani-laundromat>; and <https://www.occrp.org/en/azerbaijanilaundromat/>.
- 81 Eyni mənbədən.
- 82 MONEYVAL. *MONEYVAL (2018)26-ANALYSIS, 4th Round Mutual Evaluation of Azerbaijan Exit Follow-up Report Submitted to Moneyval*. 26 Nov. 2018, <https://rm.coe.int/4th-round-mutual-evaluation-of-azerbaijan-follow-up-report-submitted-b/1680934a1a>.
- 83 ACD tərəfindən UNICRI-yə 2021-ci ilin may ayında təqdim edilən məlumat
- 84 MONEYVAL. *MONEYVAL (2018)26-ANALYSIS, 4th Round Mutual Evaluation of Azerbaijan Exit Follow-up Report Submitted to Moneyval*. 26 Nov. 2018, <https://rm.coe.int/4th-round-mutual-evaluation-of-azerbaijan-follow-up-report-submitted-b/1680934a1a>.
- 85 Herkenrath, Marc. "Tax Havens and Capital Flight from Developing Countries: The Social and Political Implications: Comments on 'Capital Flight and Tax Havens: Impact on Investment and Growth in Africa.'" *Revue d'Economie Du Développement*, vol. 22, Boeck Universite, 2014, pp. 131–36, doi:10.3917/edd.hs02.0131. Reuter, Peter. *Draining Development? Controlling Flows of Illicit Funds from Developing Countries*. 2012,

<https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/2242/668150PUB0EPI0067848B09780821388693.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

- 86** Aziani, Alberto. *Illicit Financial Flows*. 1st ed., Springer International Publishing, 2018, doi:10.1007/978-3-030-01890-0.
- 87** Bu zərərnlər fərdi, icma, milli, regional və beynəlxalq səviyyələrdə, demoqrafik göstəricilərə və xüsusi həssas qruplara əsaslanan fərqlər ilə təhlil edilə və hiss edilə bilər.
- 88** The Global Initiative Against Transnational Organized Crime. *Organized Crime: A Cross-Cutting Threat to Sustainable Development*. Jan. 2015, <https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2015/01/global-initiative-organized-crime-as-a-cross-cutting-threat-to-development-january-2015.pdf>.
- 89** UN. *Take Action for the Sustainable Development Goals – United Nations Sustainable Development*. <https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/>. Accessed 1 Mar. 2021.
- 90** OECD. *Illicit Financial Flows The Economy of Illicit Trade in West Africa*. 2018, doi:10.1787/9789264268418-en.
- 91** Baxın: Varese, Federico. *Mafias on the Move* | Princeton University Press. Princeton University Press, 2011, <https://press.princeton.edu/books/hardcover/9780691128559/mafias-on-the-move>.
- 92** Baxın: Fleming, Sean. "How Bad Is the Global Corruption Problem?" *World Economic Forum*, 9 Dec. 2019, <https://www.weforum.org/agenda/2019/12/corruption-global-problem-statistics-cost/>.
- 93** Məsələn, baxın: European Commission. *Examining the Links between Organised Crime and Corruption*. 2010, https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/doc_centre/crime/docs/study_on_links_between_organised_crime_and_corruption_en.pdf.
- 94** Baxın: UNDP. *Inequalities and Sustainable Human Development in Moldova*. 2017, http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/2757/raport_en_nhdr.pdf.
- 95** Greenfield, V. A., and L. Paoli. "A Framework to Assess the Harms of Crimes." *British Journal of Criminology*, vol. 53, no. 5, Oxford Academic, Sept. 2013, pp. 864–85, doi:10.1093/bjc/azt018.
- 96** The Global Initiative Against Transnational Organized Crime. *Organized Crime: A Cross-Cutting Threat to Sustainable Development*. Jan. 2015, <https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2015/01/global-initiative-organized-crime-as-a-cross-cutting-threat-to-development-january-2015.pdf>.
- 97** MONEYVAL. *MONEYVAL (2014)40 Report on Fourth Assessment Visit*. Dec. 2014, <https://rm.coe.int/report-on-fourth-assessment-visit-anti-money-laundering-and-combating-/1680715b1d>.
- 98** *Eyni mənbədən*.
- 99** Greenfield, V. A., and L. Paoli. "A Framework to Assess the Harms of Crimes." *British Journal of Criminology*, vol. 53, no. 5, Oxford Academic, Sept. 2013, pp. 864–85, doi:10.1093/bjc/azt018.
- 100** UNDP. *Human Development Report 2016 Human Development for Everyone*. 2016, http://hdr.undp.org/sites/default/files/2016_human_development_report.pdf.
- 101** OECD. *Illicit Financial Flows The Economy of Illicit Trade in West Africa*. 2018, doi:10.1787/9789264268418-en.
- 102** Greenfield, V. A., and L. Paoli. "A Framework to Assess the Harms of Crimes." *British Journal of Criminology*, vol. 53, no. 5, Oxford Academic, Sept. 2013, pp. 864–85, doi:10.1093/bjc/azt018.
- 103** The Global Initiative Against Transnational Organized Crime. *Organized Crime: A Cross-Cutting Threat to Sustainable Development*. Jan. 2015, <https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2015/01/global-initiative-organized-crime-as-a-cross-cutting-threat-to-development-january-2015.pdf>.
- 104** UN. *Take Action for the Sustainable Development Goals – United Nations Sustainable Development*. <https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/>. Accessed 1 Mar. 2021.
- 105** *Eyni mənbədən*.
- 106** Reuter, Peter. *Draining Development? Controlling Flows of Illicit Funds from Developing Countries*. 2012, <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/2242/668150PUB0EPI0067848B09780821388693.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- 107** MONEYVAL. *MONEYVAL (2014)40 Report on Fourth Assessment Visit*. Dec. 2014, <https://rm.coe.int/report-on-fourth-assessment-visit-anti-money-laundering-and-combating-/1680715b1d>.
- 108** UNDP. *Human Development Report 2016 Human Development for Everyone*. 2016, http://hdr.undp.org/sites/default/files/2016_human_development_report.pdf.
- 109** Greenfield, V. A., and L. Paoli. "A Framework to Assess the Harms of Crimes." *British Journal of Criminology*, vol. 53, no. 5, Oxford Academic, Sept. 2013, pp. 864–85, doi:10.1093/bjc/azt018.
- 110** UN. *Take Action for the Sustainable Development Goals – United Nations Sustainable Development*. <https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/>. Accessed 1 Mar. 2021.
- 111** Greenfield, V. A., and L. Paoli. "A Framework to Assess the Harms of Crimes." *British Journal of Criminology*, vol. 53, no. 5, Oxford Academic, Sept. 2013, pp. 864–85, doi:10.1093/bjc/azt018.
- 112** The State Statistical Committee of the Republic of Azerbaijan. *Morbidity of population with drug addiction and drug abuse*. https://www.stat.gov.az/source/crimes/en/001_2en.xls. Accessed 9 Mar. 2021.
- 113** The Global Initiative Against Transnational Organized Crime. *Organized Crime: A Cross-Cutting Threat to Sustainable Development*. Jan. 2015, <https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2015/01/global-initiative->

organized-crime-as-a-cross-cutting-threat-to-development-january-2015.pdf.

- 114** Global Financial Integrity. *Illicit Financial Flows to and from Developing Countries: 2005-2014 Global Financial Integrity*. 2017, https://gfiintegrity.org/wp-content/uploads/2017/05/GFI-IFF-Report-2017_final.pdf.
- 115** OECD. *Illicit Financial Flows from Developing Countries: Measuring OECD Responses*. 2014, https://www.oecd.org/corruption/Illicit_Financial_Flows_from_Developing_Countries.pdf.
- 116** Global Financial Integrity. *Illicit Financial Flows to and from Developing Countries: 2005-2014 Global Financial Integrity*. 2017, https://gfiintegrity.org/wp-content/uploads/2017/05/GFI-IFF-Report-2017_final.pdf.
- 117** Kar, Dev, and Joseph Spanjers. *Illicit Financial Flows from Developing Countries: 2004-2013*. 9 Dec. 2015, https://secureservercdn.net/45.40.149.159/34n.8bd.myftpupload.com/wp-content/uploads/2015/12/IFF-Update_2015-Final-1.pdf.
- 118** Eyni mənbədən.
- 119** Spanjers, Joseph, and Håkon Frede Foss. *Illicit Financial Flows and Development Indices: 2008-2012*. June 2015, <https://secureservercdn.net/45.40.149.159/34n.8bd.myftpupload.com/wp-content/uploads/2015/05/Illicit-Financial-Flows-and-Development-Indices-2008-2012.pdf?time=1614528947>.
- 120** The World Bank. *Azerbaijan | Data*. <https://data.worldbank.org/country/azerbaijan>. Accessed 1 Mar. 2021.
- 121** Kar, Dev, and Joseph Spanjers. *Illicit Financial Flows from Developing Countries: 2004-2013*. 9 Dec. 2015, https://secureservercdn.net/45.40.149.159/34n.8bd.myftpupload.com/wp-content/uploads/2015/12/IFF-Update_2015-Final-1.pdf.
- 122** OECD. *Illicit Financial Flows from Developing Countries: Measuring OECD Responses*. 2014, https://www.oecd.org/corruption/Illicit_Financial_Flows_from_Developing_Countries.pdf.
- 123** Eyni mənbədən.
- 124** President of the Republic of Azerbaijan Ilham Aliyev. "AZERBAIJAN 2020: LOOK INTO THE FUTURE" CONCEPT OF DEVELOPMENT. 2020, https://president.az/files/future_en.pdf.
- 125** Eyni mənbədən.
- 126** World Health Organization. *Azerbaijan*. <https://www.who.int/countries/aze/>. Accessed 1 Mar. 2021.
- 127** Institute for Health Metrics and Evaluation. *Azerbaijan*. <http://www.healthdata.org/azerbaijan>. Accessed 1 Mar. 2021.
- 128** World Health Organization. *Azerbaijan*. <https://www.who.int/countries/aze/>. Accessed 1 Mar. 2021.
- 129** UN. *Take Action for the Sustainable Development Goals – United Nations Sustainable Development*. <https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/>. Accessed 1 Mar. 2021.
- 130** Eyni mənbədən.
- 131** 2021-ci ilin 16 fevral tarixində Səhiyyə Nazirliyi tərəfindən təqdim olunan məlumat əsasında.
- 132** Eyni mənbədən.
- 133** State Oil Fund of the Republic of Azerbaijan. *State Program on Education of Azerbaijani Youth Abroad*. <https://www.oilfund.az/en/projects/7>. Accessed 1 Mar. 2021.
- 134** President of the Republic of Azerbaijan Ilham Aliyev. "AZERBAIJAN 2020: LOOK INTO THE FUTURE" CONCEPT OF DEVELOPMENT. 2020, https://president.az/files/future_en.pdf.
- 135** Eyni mənbədən.
- 136** Məsələn, baxın: Salary Explorer. *Teaching / Education Average Salaries in Baku 2021 - The Complete Guide*. <http://www.salaryexplorer.com/salary-survey.php?loc=109&loctype=3&job=50&jobtype=1>. Accessed 9 Mar. 2021.
- 137** Global Alliance for Tax Justice, PSI and Tax Justice Network, The State of Tax Justice 2020: *Tax Justice in the Time of COVID-19, 2020*, https://www.taxjustice.net/wp-content/uploads/2020/11/The_State_of_Tax_Justice_2020_ENGLISH.pdf.

MƏSULIYYƏTDƏN İMTINA BARƏDƏ BƏYANNAMƏ

Bu sənəddə verilmiş fikirlər, nəticələr, mülahizələr və tövsiyələr BMT-nin Regionlararası Cinayət və Ədliyyə Tədqiqat İnstitutunun (UNİCRİ), Avropa İttifaqının və ya hər hansı digər milli, regional və ya beynəlxalq qurumun mövqeyini mütləq şəkildə əks etdirmir. Əks olunan fikir və mülahizələrə görə məsuliyyət yalnız müəllifin üzərinə düşməklə nəşr bu cür fikir və ya mülahizələrin UNİCRİ və ya Aİ tərəfindən təsdiqini təşkil etmir. Bu nəşrdə istifadə olunan termin və anlayışlar, o cümlədən bu nəşrdə təqdim olunan materiallar BMT-nin adından hər hansı ölkə, ərazi, şəhər və ya bölgənin yaxud onun səlahiyyətli orqanlarının hüquqi statusu yaxud sərhəd və ya limitlərinin müəyyən edilməsi ilə bağlı hər hansı fikrin ifadə olunmasını nəzərdə tutmur. Mənbə göstərilməklə bu nəşrin məzmununa istinad edilməsinə və ya məzmunun çoxaldılmasına yol verilir. © UNİCRİ, may 2021.

MINNƏTDARLIQ

Bu hesabat Avropa Qonşuluq Siyasəti və Genişlənmə Danışqları üzrə Baş Direktorluğu (DG NEAR) vasitəsilə səxavətli Avropa İttifaqının sponsorluğu ilə tərtib olunub. 2020-ci ildə Avropa Şurası BMT-nin Regionlararası Cinayət və Ədliyyə Tədqiqat İnstitutu ilə birlikdə aşağıdakı təşəbbüsü irəli sürüb: Şərq Tərəfdaşlığına üzv olan altı ölkədə, o cümlədən Azərbaycanda milli hakimiyyət orqanları ilə əməkdaşlığın təşviq edən "Aktivlərin qaytarılması prosesini gücləndirmək üçün Aİ-nin Şərq Tərəfdaşlığı ölkələrinə dəstək" adlı mürəkkəb layihə. Layihənin əsas məqsədi benefisiar ölkələrin mütəşəkkil cinayətkarlıq yolu ilə əldə edilən aktivləri effektiv şəkildə izləmək, həbs etmək və müsadirə etmək imkanlarını gücləndirmək və cinayətkarları törətdikləri cinayətlərdən gələn gəlirlərdən məhrum etməyin əxlaqi zərurətinin qarşılınmasında ekspert tövsiyələrini verməkdir. UNİCRİ Aİ-nin müvafiq nümayəndə heyətinə, o cümlədən Azərbaycan hökumətinə yardım edən digər əsas Aİ və AŞ ekspertlərinə verdikləri məlumat və tövsiyələrə görə minnətdardır.

Xüsusilə, Maliyyə monitorinqi xidmətinə, Ədliyyə Nazirliyinə, Baş Prokurorluğa, Korrupsiyaya qarşı Mübarizə Baş İdarəsinə, İqtisadiyyat Nazirliyi yanında Vergi Xidmətinə, o cümlədən Səhiyyə Nazirliyinə öz təcrübələri və dəyərli fikirlərini bölüşdüklərinə görə minnətdarlığımızı bildiririk.

Qrafik dizayna görə UNİCRİ-nin kommunikasiya şöbəsinə, o cümlədən Lüksemburqun "Imprimerie Centrale" şirkətinə xüsusi minnətdarlığımızı bildiririk. Əsas tədqiqat və bu hesabat layihəsinin hazırlanması Ana Mariya Masedo tərəfindən həyata keçirilməklə layihənin əlavə redaktəsini böyük hüquq məsləhətçisi (Aktivlərin qaytarılması) Ceyms Şounun rəhbərliyi altında Yuliya Drobış və Yasmin Çennux edib.

UNİCRİ HAQQINDA

BMT-nin Regionlararası Cinayət və Ədliyyə Tədqiqat İnstitutu (UNİCRİ) BMT-ni cinayətlərin qarşısının alınması və cinayət mühakiməsi üzrə fəaliyyətlərini genişləndirməyə vadar etmiş İqtisadi və Sosial Şuranın 1086 B (XXXIX) sayılı 1965-ci il tarixli Qətnaməsinə əsasən 1968-ci ildə təsis olunub. İnstitut müstəqil qurum olmaqla Qəyyumlar Şurası tərəfindən idarə olunur.

Cinayət fəaliyyətlərinin qarşısının alınması və nəzarəti sahəsində təkmilləşdirilmiş siyasət və tədbirləri hazırlayaraq həyata keçirmək mandatı çərçivəsində fəaliyyət göstərən UNİCRİ-nin missiyası sülh, insan hüquqları və dayanıqlı inkişafı dəstəkləmək üçün ədalət, cinayətkarlığın qarşısının alınması, təhlükəsizlik və qanunun aliliyini inkişaf etdirməkdir.

UNİCRİ-nin işi cinayətkarlığın və zorakılığın olmadığı sülhsevər, ədalətli və inklüziv cəmiyyətlərin yaradılmasını yönəlmiş 2030-cu ilədək dayanıqlı inkişaf sahəsində Gündəliyin 16-cı məqsədinə əsaslanır. Ədalət, cinayətkarlığın qarşısının alınması və qanunun aliliyi iqtisadi artımı və stabilliyi gücləndirməklə, eləcə də ətraf mühiti qorumaqla yoxsulluqla mübarizə və bərabərsizliyin azaldılmasının əsasını təşkil edir. UNİCRİ sosial sülh, inkişaf və siyasi sabitliyə qarşı yönəlmiş cinayət təhdidlərinin aradan qaldırılmasında hökumətləri və geniş mənada beynəlxalq ictimaiyyəti dəstəkləyir.

UNİCRİ-nin məqsədləri aşağıdakılardır:

- *cinayətkarlıqla bağlı problemlər barədə təsəvvürü genişləndirmək;*
- *ədalətli və effektiv cinayət mühakiməsi sistemlərini təşviq etmək;*
- *beynəlxalq sənədlərə və digər normalara əməl edilməsini dəstəkləmək;*
- *beynəlxalq hüquq mühafizə orqanları ilə əməkdaşlığı və məhkəmə orqanlarının yardımını asanlaşdırmaq.*

İnstitutun cari prioritet istiqamətlərinə aşağıdakılar daxildir:

- *Cinayətkarlığın qarşısının alınması və cinayət mühakiməsi kontekstində süni intellekt və robot texnologiyası;*
- *Kimyəvi, bioloji, radioloji və nüvə risklərinin yumşaldılması;*
- *Kibercinayətkarlıq;*
- *Məişət zorakılığı;*
- *Ekoloji cinayətlər;*
- *Pul vəsaitlərinin qanunsuz hərəkəti və aktivlərin qaytarılması;*
- *Qiymətli metal və daşların qanunsuz dövriyyəsi;*
- *Yetkinlik yaşına çatmamış şəxslərin mühakiməsi;*
- *Əhalinin həssas qruplarının və qurbanların müdafiəsi;*
- *Beynəlxalq cinayət hüququnun möhkəmləndirilməsi;*
- *Turizm və böyük miqyaslı tədbirlərin mühafizəsi;*
- *Zorakı ekstremizm (o cümlədən zorakı ekstremistlərin reabilitasiyası və cəmiyyətə yenidən inteqrasiyası).*

Müəlliflik hüququ

© BMT-nin Regionlararası Cinayət və Ədliyyə Tədqiqat İnstitutu (UNİCRİ), 2021 Viale Maestri del Lavoro, 10, 10127 Turin – İtaliya
Tel: + 39 011-6537 111 / Faks: + 39 011-6313 368

Veb-sayt

www.unicri.it

E-mail:unicri.publicinfo@un.org

